

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yaser HAZAR

RAWLS'UN YURTTAŞLIK ANLAYIŞI: POLİTİK ERDEMLERİN ETKİN VE
İSTİKRARLI BİR KAMUSAL ALAN İÇİN ÖNEMİ

Danışman

Prof. Dr. Hasan ASLAN

Felsefe Bölümü

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
SUMMARY	iii
GİRİŞ	1
1. POLİTİK YABANCILAŞMA	3
1.1 Modern Politik Durumun Görünümü.....	3
1.2 Kriz Teşhisi	4
1.3 Kriz Nedeni	5
1.4 Liberalizmin Birey Anlayışına Yönelik Eleştiriler	10
1.5 Çoğunluk Olgusu.....	14
1.6 Çözüm İmkanları.....	15
2. POLİTİK LİBERALİZM	20
2.1 İstikrar Sorunu.....	20
2.2 Temel Soru(n)lar	22
2.3 Politik Bir Adalet Anlayışı.....	23
2.4 Hakkaniyetli Bir İşbirliği Sistemi Olarak Toplum.....	25
2.5 Temel Yapı Kavramı.....	26
2.6 Eşit ve Özgür Kişiler Olarak Yurttaşlar	27
2.7 Yurttaş Özgürlüklerinin Kaynakları.....	29
2.8 Başlangıç Durumu.....	30
2.9 Adalet İlkeleri.....	33
2.10 Örtüşen Görüşbirliği.....	34
2.11 Kamusal Akıl.....	35
2.12 İstikrarlı Toplum	38
2.13 Politik Liberalizmin İmkani	40
2.14 Politik Toplumun İyisi	40
3. RAWLS'un CUMHURİYETÇİ YORUMU	43
3.1 Fark İlkesi.....	43
3.2 Politik Özgürlükler	44
3.3 Politik Erdemler	47
3.4 Rawls'un Yurttaşlık Anlayışı	48
SONUÇ	49
KAYNAKÇA	51
ÖZGEÇMİŞ	52

ÖZET

Modern demokratik toplumlarda kamusal alan ikili bir tehdit altındadır. Bunlardan ilki politik yabancılaşmadır. Diğer de çoğulculuk olgusudur. Politik yabancılaşma insanların politik konulara olan ilgisizliğiyle ortaya çıkar. Bunun en önemli nedeni liberalizmin birey anlayışıdır. Liberalizm bireyi hak sahibi, bencil bir varlık olarak kurgular. Bu yüzden onun için birey diğerleriyle ortak sorunlar üzerine tartışmayı ön gören politik birliktelik biçimlerine kayıtsızdır. Çoğulculuk olgusu ile modern demokratik toplumlarda var olan iyi anlayışlarının çoğulculuğu kastedilmektedir. İnsanlar iyi anlayışlarında farklılaştıkça politik sorunlar üzerinde anlaşma imkansız görünmektedir. Bu iki tehdit, etkili ve istikrarlı bir kamusal alan için ciddi sorunlardır.

Bunların aşılması için John Rawls'un politik liberalizmi ciddi çözüm olanakları içerir. Politik liberalizm, demokratik bir toplumda herkesin onayını alabilecek adalet anlayışının varlığına dayanır. Bu adalet anlayışı sadece politik alanda iş gördüğü için politik bir adalet anlayışı olarak adlandırılır. Böylece toplumun bütün kesimlerince kabul edilebilir. Politik bir adalet anlayışı toplumsal istikrarı amaçlar. Eğer toplumun temel kurumlarında uygulanacak olan adalet ilkeleri bir iyi anlayışına dayanırsa diğer iyi anlayışlarınca kabul edilmeyecektir. Onun temel yapıya uygulanması ve diğerlerinin bunu kabulü çeşitli baskı biçimlerini zorunlu kılacaktır. Bu yüzden adalet ilkeleri politik olmalıdır. Bu adalet ilkeleri kişi anlayışından çok yurttaş anlayışını kendine temel alır.

Politik bir adalet anlayışı ile düzenlenmiş toplum iyi düzenlenmiş bir toplumdur. Böyle bir toplumda bütün yurttaşlar kendi aralarındaki politik tartışmaları bu adalet ilkeleri çerçevesinde yürütürler. Yurttaşların politik gücü kullanmaları ancak diğerlerine uygun gerekçeler sunmayla meşrulaştırılır. Aynı zamanda böyle bir toplumda herkes kurumların politik bir adalet anlayışını uyguladığını ve diğer herkesin de bunu bildiğini bilir. Böyle bir toplumu devam ettirmek için yurttaşların aktif katılımı zorunludur. Bunun için Rawls her bir yurttaşın politik özgürlüklerin sağlanması gerektiğini vurgular. Bu iyi düzenlenmiş demokratik bir toplumun devamı için zorunludur. Ayrıca yurttaşların birtakım politik erdemlere sahip olmasının da iyi düzenlenmiş toplumun devamı için iyi olduğunu savunur. Bu aynı zamanda farklı iyi anlayışlarına sahip yurttaşlar arasında politik tartışmayı da mümkün kılar. Nihayetinde, yukarıda bahsedilen tehditlere Rawsl'un politik liberalizmi iyi bir çözüm olarak görünmektedir.

RAWLS' THEORY OF CITIZENSHIP: THE IMPORTANCE OF THE POLITICAL VIRTUES FOR AN EFFECTIVE AND STABLE PUBLIC SPHERE

SUMMARY

In the modern democratic societies, public sphere is under the double threats. The first of them is depolitization. The other is the fact of pluralism too. Depolitization occurs when human beings are disinterested of political matters. The most important reason of that is the liberal conception of self. Liberal tradition envisions the self in a selfish manner and having rights. Because of this, liberalism sees the self being disinterested with the forms of political associations that presuppose to deliberate about the common problems. By the fact of pluralism, it is meant many diverse conceptions of good life in the modern democratic societies. When people differs from their conceptions of good, a consensus on political matters seems impossible. These are both serious threats for an effective and stable public sphere.

For going beyond these, John Rawls' political liberalism includes serious possibilities. Political liberalism depends on a political conception of justice which is confirmed by all. This conception of justice is called political because it is only applied to the domain of political. Thus it is accepted by all sides of the society. A political conception of justice aims stability. If a conception of justice, which would be applied to the basic structure of society, depends on a conception of good, it wouldnt be accepted by others. Applying to the basic structure and acceptance of this by the others would require the different forms of oppression. This political conception is based on the conception of citizenship in place of person.

A society which is ordered by a political conception of justice is a well ordered society. In such a society, all citizens conduct the politic deliberation among them in accordance to these justice principles. Use of politic pover by the citizens is legitimated only by showing the suitable reasons to the others. In this society, also, all citizens know the basic structures performing this political conception of justice and the others accepting this too. It is essential the actif participation of citizens for keeping this society going. For this, Rawsl emphasizes that the political liberties must be secured to all. It is essential to keep the well ordered democratic society going. Also he defenses that citizens should have some political virtues which are essential to keep a well ordered society going too. At the same time, this makes possible the politic deliberation among citizens who have different conceptions of good life. Rawls' political liberalism seems a better solution to threats which mentioned above.

GİRİŞ

Çağdaş demokratik toplumlarda bugün yaygın olarak paylaşılan, etkili ve istikrarlı bir kamusal yaşamın neredeyse imkansız bir hale geldiğine dair derin kaygılar mevcut. Bu kaygılar, içinde yaşadığımız modern demokratik toplumlarda etkili ve istikrarlı bir kamusal alanın varlığına ilişkin.

Modern demokratik toplumlarda insanların, günlük yaşamın temel dürtü ve ihtiyaçlarını aşarak, üyesi oldukları toplumlara dair daha genel sorunları tartışıp, bu sorunlara çözüm arayışına girdikleri bir ilişki biçimine göndermede bulunan kamusal alan ikili bir tehdit altındadır. Bu tehditlerin kendilerine has can sıkıcı ağırlığı, etkili ve istikrarlı bir kamusal alanın varlığının önünde katı engeller olarak durmaktadır. Eğer ki toplumun tüm fertlerini ilgilendiren genel sorunlara, bırakalım çözüm bulmayı, çözüm arayışının kendisi bile tehdit altındaysa, geleceğin nasıl şekilleneceği, gelecek kuşakların nasıl bir dünya ve toplumda yaşayacakları düşüncesi bizleri karamsarlığa itecektir.

Son yüzyılda yazan pek çok etkili düşünür bu sorunlara farklı yönlerden dikkat çekmeyi başardı. Bu düşünürlerin her biri, farklı bir şekilde de olsa, yaşadığımız çağa ilişkin hissettiğimiz derin kaygıları dillendirdiler ve içimizde bir yerlerde bam telimize dokunmayı başardılar.

Hannah Arendt 'İnsanlık Durumu' adlı kitabında kamusal alanın sönüp gitmesini, bir zamanlar ki soylu kent devletinin politik yaşamını mümkün kılmış olan eylemin gözden düşmesiyle açıklar. Kent devletinde, yurttaşların kamusal alanda görünür olmalarını sağlayan eylem, Vita Activa'nın değer olarak daha önemsiz görülen kavramı olan emekle yer değiştirmiş, bu yer değiştirme de kamusal alanın sönmesiyle sonuçlanmıştır. Yine kamusal alan üzerine etkili çalışmasında Richard Sennet narsistik değerlerin modern kültürdeki yerleşikliğini asıl suçlu ilan ederken, Benjamin Barber liberalizmin birey anlayışını kamusal alan ya da etkin bir yurttaşlık anlayışının ket vurucusu olarak görür.

Modern demokratik toplumlardaki kamusal alanın ya da politikanın bu bunalımı, bizzat modern toplumların yapısından kaynaklanır. Burada söz konusu olan toplumlar modern demokratik toplumlardır. Ne Afrika'da bir yerli kabilesi ne de totaliter rejimlerde ki toplumlar söz konusudur. Modern demokratik toplumlardan kastedilen şey ise bireysel hakların ve özgürlüklerin önemine vurgu yapılan, halk egemenliğini esas alan, temsili sistemle yönetilen, güçler ayrılığını esas alan politik örgütlenmelere sahip topluluklardır. Bu topluluklarda, devlet sosyal ve hukuk devleti olarak tanımlanırken ekonomik örgütlenme de piyasa denilen mekanizmadan ibarettir. Bu tarz politik ve ekonomik örgütlenmelerin bulunmadığı toplumlarda yukarıda bahsedilen sorunlar görülmez. Hatta bu tarz mekanizmalara sahip

olmayan toplumlarda özgür bir politik alan bile imkansızdır. Bu tarz örgütlenmelerin bulunmadığı toplumlardan kopuşla nitelenen modern demokratik toplumlarda yukarıda bahsedilen mekanizmaların ortaya çıkışı uzun bir mücadeleyle mümkün olmuştur. Ancak ne yazık ki bu uzun ve acı mücadelenin sonucunda elde edilen kazanımlar, yine bizzat modern demokratik toplumların kendi yapısından kaynaklanan sorunlarla tehdit altındadır.

Bu sorunların ilki insanın politik yabancılaşmasıdır. Bu sorun kamusal alanın varlığını toptan yok eder. Diğeri de modern demokratik toplumların çoğulcu yapısına ilişkindir. Bu da insanların politik olarak aktif duruşunu, yani ilk sorunun aşıldığı bir durumda ortaya çıkar. İnsanların değerlerinde, iyiye ilişkin kavrayışlarında derin farklılıklar bulunur. Bunun kamusal alan üzerinde olumsuz etkilere sahip olacağı açıktır. Farklı iyi yaşam anlayışlarına sahip birey ve gruplardan oluşan modern demokratik toplumlarda, her zaman çatışma ve müzakerenin sonuçsuz kalma riskini beraberinde taşır.

Bu iki sorun, yani politik yabancılaşma ve çağdaş demokratik toplumların çoğulcu yapısı, etkili ve istikrarlı bir kamusal alanın varlığı için ciddi tehditler olarak görülür. Bu tehditlere verilecek yanıt birçok düşünür tarafından bıkmadan tekrar edilen yurttaşlık ya da politik erdemlerdir. Yurttaşlık erdemleri ya da politik erdemler bilindiği gibi cumhuriyetçi ideale ait erdemlerdir ve politik bir toplumun üyeleri olarak görülen yurttaşların sahip olması gereken erdemlere göndermede bulunur. Bu tezin amacı Rawls'un geç dönem eserlerinde böyle bir konumu işgal ettiğini belirten düşünceleri ortaya çıkarmaktır. Kısacası, geç dönem Rawls'un cumhuriyetçi bir yorumunu sunarak yukarıda belirtilen sorunların üstesinden gelinebileceğini göstermek bu tezin amacıdır. Her ne kadar ipe un sermeye benzeyen bir hamle olarak görülebilse de, felsefi okumalar yorumlama ile aynı şeydir. Öbür türlü felsefe tarihi okuması ve bu alanda verilen akademik çalışmalar geçmişin kaydını tutmaktan başka bir şeye benzemezdi ama bunları belirtirken yorumlamanın da bir sınırının olması gerektiği düşüncesi akıllardan çıkarılmamalıdır.

Son bir söz de felsefenin pratik yararlılığına ilişkin. Filozof fildişinden kulesinde oturup, iskambil kağıtlarından kaleler yapan birisi değildir. Onun üzerinde düşündüğü sorunların her zaman pratikte bir yansıması vardır. Eğer ki yaşadığı çağın sorunlarına ilgisiz kalıp, pratikle ilgili olmayan sorunlarla uğraşıyorsa, ona felsefe demek de mümkün değildir. Felsefi etkinlik içinde yaşadığı çağın sorunlarını belirleyip buna çözümler üretme becerisiyle meşruluk kazanır. Bu da kısmen felsefenin tarihselliğiyle ilgili ironiye açıklık getirir.

1- POLİTİK YABANCILAŞMA

1.1- Modern Politik Durumun Görünümü

21. yüzyılın henüz ilk on yılının tamamlanacağı şu günlerde, tarihin soğuk savaşın bitmesiyle ilan edilen sonundan ne kadar uzakta olduğumuz fazlasıyla aşikardır. Uygarlık, yeni kutuplaşmalar yaratmaya devam ederken eskileri de olanca gücüyle derinleştirmektedir. Az gelişmiş bölgelerin sömürüsü farklı biçimler altında devam etmektedir. Dünya politikasının perde arkasındaki aktörlerinin de dayatmasıyla, bu bölgelerin sömürülmesi çok farklı biçimler altında yeni boyutlara ulaşmıştır. Az gelişmiş denilen ülkelerin, bugün yabancı sermayenin ülkeye girişinin sağlanmasına yönelik teşvik edici politikaları bunun en iyi örneği olarak görülmektedir.

Bunun yanı sıra batı uygarlığı kendi ikici mantığına uygun bir biçimde yeni düşmanlar yaratmakta gecikmedi. Dünyamız, hızla bir uygarlıklar ve değerler savaşı çöplüğüne döndü. İnsanların bilinçaltılarında esmer, orta doğulu gulyabaniler yeşertildi. Doğulu ve Müslüman olmanın belki de hiç bu kadar aşağılayıcı bir anlamı olmamıştı. 11 Eylül sonrası batı demokrasilerinde hoşgörü ve diğerleriyle birlikte yaşamı mümkün kılan diğer değerlerin varlığı tartışmalı bir boyuta sahip.

Çok uluslu sermayenin de yardımıyla, sözde istihbaratlarla on binlerce sivil hayatını kaybederken, insanlar kitle iletişim teknolojilerinin sınır tanımayan gelişmesi sayesinde evlerinde bu trajediyi sessizce izlediler. Bu gibi her türlü hakkaniyetten uzak sebeplerle başlatılan bir trajediye karşı dünya ölçeğinde cılız denilebilecek gösteriler dışında tepki yoktu. İnsanlar sanki bunlar olmuyormuş gibi hayatlarına devam ettiler. Kurbanların yanı sıra insan olmanın anlamı da sanki kayboluyordu.

Sömürü insanların ve kültürlerin sömürüsüyle de sınırlı kalmadı. Son elli yılda gerçekleştirilen aşırı miktardaki sera gazı salınımı ve fosil yakıtların ekonomik ve teknolojik kalkınma bahanesiyle sınırsızca kullanımı sözcük dağarcığımızı yeni kavram çiftlerinin istilasına maruz bıraktı. Küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi doğal olmayan nedenlerle ortaya çıkan çevresel bozulmalar torunlarımızın nasıl bir dünyada yaşayacağına ilişkin karamsar tablolar oluşturdu. Bu gelişmelere verilen tepkiler de sınırlı bir boyuta sahiptir. İnsan varlığının bilinen evrendeki tek yuvası olan Dünya'nın gelecek nesiller için uygun bir yaşam alanını oluşturup oluşturmayacağı bile insanlar arasında ciddi olarak üzerinde düşünülen bir problem olarak görülmemektedir.

İnsani olan bütün değerlerin aşınması bu olumsuzluklarla beraber gelişti. Adalet, sağduyu, yardımseverlik, dostluk gibi olumlu değerler artık modası geçmiş erdemler olarak görülüyor. Bunlar beraber yaşamanın olmazsa olmaz koşulları olarak görülmekten çok, gelişmenin, kazanç elde etmenin önündeki engeller olarak görülüyor içinde yaşadığımız çağ ve toplumlarda. Bu ve benzeri gelişmeler bir zamanlar geleneğe, despotizme karşı verilen mücadelenin galibi olarak görülen modern aklın, vaat ettiği özgürlüklerin ne kadar uzağında olduğunu gösteriyor. Bolluk, refah ve özgürleşme vaat eden modern akıl ve bu akla dayanılarak oluşturulan kurumlar bu vaatlerinden uzak görünüyor.

Çizilen bu karamsar tablonun nedeni ne ya da kim? İçinde kendimizi pek de huzurlu hissetmediğimiz ve çoğumuzda ters giden bir şeylerin var olduğunu hissettiren bu sorunların kaynağı kim ya da ne? Bu sorunların kaynağının bulunması ve bu sorunlar için uygun bir reçetenin hazırlanması mümkün mü?

1.2-Kriz Teşhisi

Bugün modern demokratik toplumlarda adından sıkça söz ettiren bir kriz düşüncesi mevcut. Barber'ın da belirttiği gibi kriz düşüncesi "köşeye sıkıştırılan modernliğimizi usanmaksızın teşhir ettiğimiz bir klişe haline geldi." (Barber, 1995: 22) Adından sıkça söz ettirmesi elbette ki bu kriz düşüncesinin varlığını ve gerçekliğini bayağılaştırmıyor. Yukarıda kısaca bahsedilen problemlerin çoğu da modern politik toplumlarda yaşanan bu kriz ile yakından ilişkili.

Kriz düşüncesinin kendisi modern bireyin politik yabancılaşmasıyla yakından ilişkilidir. Modern bireyin bu politik yabancılaşması, politik şeylere karşı var olan ilgisizliği yukarıda bahsedilen problemler karşısındaki derin ilgisizliğinde kolaylıkla fark edilebilir. Bu problemler karşısında birey çözüm imkanlarının odağı olmaktan çok, bu sorunların pasif bir izleyicisine dönüşür. O, kendi çıkarlarını ilgilendirmedeği sürece politik sorunlara karşı ya tamamen ilgisizdir ya da çok az bir ilgi gösterir. "İnsanlar politik süreçlere katıldıkları zaman, katılım sıklıkla öz çıkarına hizmet eder ve oldukça serttir. Özel çıkar politikaları gelişiyor. Özel çıkar grupları sıklıkla tek boyutludur; onların birçoğu pozisyonları hakkında uzlaşmaz ve diğer konulara karşı ilgisizdirler." (McGregor, 2004: 25) Politik sorunlara olan bu ilgisizlik yurttaşlıktaki düşüşte kendini açıkça gösterir. İnsanlar kendilerini özsel olarak bir ülkenin ya da devletin yurttaşları olarak görmezler. Ve bunun sonucunda bir yurttaştan beklenen tavırları sergilemede başarısızlığa düşerler. Birey bir yurttaşın sergilemesi gereken tavırları sergileyemeyince, yani yurttaşlık erdemlerini sergileyemeyince kendi ve çevresindeki yaşam üzerindeki kontrolünü kaybeder ve kontrol edemediği bir şeyler dünyasında yaşar.

Bireyin politik olana karşı olan bu ilgisizliği ve bununla sonuçlanan çevresi üzerindeki kontrolünü kaybetmesi, en iyi şu cümlelerde ifade edilir: “Mary Shelley’in Dr. Frankenstein’ı gibi modern insan da kontrol edemediği yapay bir dünya yaratmıştır. Modern canavarlar makineler, bilgisayarlar, bürokrasiler, şirketler ve anayasalardır. bunların canavarlığı kendilerine ait bir iradelerinin oluşmuş olmasından çok her türlü irade ve amaçtan bağımsızlaşmalarında yatar.” (Barber, 1995: 22)

Yaşanılan dünya artık yönetilemez hale geldikçe modern insanlar da bu yönetme işinden tümüyle vazgeçer. Onlar bunu yaptıkça seçtikleri yöneticiler kendilerini onlara karşı sorumlu hissetmez ve bunun sonucunda temsil ettikleri bireylerden ziyade daha farklı mekanizmaların hizmetinde iş görürler. Politik yabacılığa krizin adıdır ve yurttaşlıktaki düşüş de bunun en belirgin göstergesidir. “ İster gittikçe düşen seçime katılım oranlarıyla, ister siyasetçilere yönelik güvensizlikle ya da ister kamusal ve siyasal şeylere karşı yaygın duyarsızlıkla ölçülsün, yabancılığa modern siyasal krizin temel bir göstergesi olmuştur.” (Barber, 1995: 22) Elbette bu kriz kendiliğinden gerçekleşen bir olay değildir. Bu krizin ortaya çıkıp, geliştiği bir ortam elbette vardır. Peki, bu krizin nedeni nedir?

1.3- Krizin Nedeni

Modern demokratik toplumlarda neden politik olan şeylere bir ilgisizlik vardır? Niçin insanlar politik olan şeyleri ilgilenmeye değer bulmazlar? Bu sorunun yanıtı, büyük bir oranda, liberal düşüncenin öne sürmüş olduğu birey anlayışının eksiklikleriyle ilintilidir. Liberalizmin birey anlayışı politik şeylere takınılan ilgisizliğin en büyük nedenidir.

Her şeyden önce, liberal düşünce bireyi diğer bireylerden yalıtık, tek başına duran, kendi evrenini kendisi düzenleyen bir varlık olarak tasavvur eder. Araçsal olarak akıl yürüten bu bireyin var olan tek amacı kendi öz doyumunun arttırılmasıdır. Tek amaç öz doyumun arttırılması olunca diğerleri de bu amaç için birer araca dönüşürler. Diğerleri, bahsedilen birey için seven, üzülen mutluluklar yaşayan varlıklar değillerdir. Liberal toplum da birbirleriyle münasebetleri çok az olan bireylerin bir koleksiyonudur.

Diğerleriyle çok az insani münasebete sahip olan liberal birey, diğerleriyle arasında var olan bu derin uçurumdan dolayı güçlü bir öz bilince sahip olur. Bundan da öz çıkar, öz doyum, kendi geleceğini belirleme gibi narsistik ideallere zincirlenir. Diğerleriyle arasındaki insani bağları koparmasıyla kendini sanatçınıninkine benzeyen bir yalnızlık içerisinde bulur. Nasıl ki kendi imgeleminde şeylerden koparak onları yeniden yaratan sanatçı, bu özelliğinden dolayı yalnızlığa yazgılıysa, aynı biçimde diğerleriyle arasındaki insani bağları koparan birey de diğerleri arasında kendi yalnızlığını yaşayan bir hilkat garibesidir.

Yalnızlığın bu modern yüceltilişi ne antik dönemde ne de ortaçağ dünyasında görülmüştür. Antik yunan dünyasında yalnızlık insani bir özellik olarak görülemezdi. İnsani varoluşun doğal biçimi hemcinsleriyle birlikte bulunmaktı. İnsani mükemmellik, politik örgütlenme biçimini Yunan kent devletlerinin oluşturduğu topluluklarda gerçekleştirilebilirdi. Hatta Sokrates, içinde yetiştiği toplumu terk etmektense ölümü tercih etmiştir. Aristoteles'in belirttiği gibi "Siyasal birliğin yararlarını paylaşmaktan aciz ya da kendine yettiği için paylaşma gereksinimi duymayan insan, kentin bir parçası değildir. Ve bu nedenle, ancak ya hayvan ya da Tanrı olabilir." (akt. Barber, 1995: 104) Ortaçağ dünyasında da yalnızlık Tanrının yolundan bir sapma olarak görülür. Yalnızlığın nedeni olarak görülen kibir kavramı en büyük günahlar arasında olduğundan, yalnız insan, Tanrının ve kurtuluşun yolundan sapmış insandır.

Kendisini ve amaçlarını diğerlerinden ayrı olarak gören modern birey özgür olarak tahayyül edilir. Ve kendisi de buna çok güçlü bir biçimde inanır. Ama özgürlüğü bir yanılsamadan ibarettir. Özgürlük liberalizmin tasavvur ettiği benlerin dünyasında her şeyden önce seçme özgürlüğü olarak algılanır. Ama içinde yaşadığı toplumda bu seçme özgürlüğü dış uyarıların yönlendirmesi altındadır. Dünyayı kendisine sunulduğu biçimiyle algılamaktan ve kendisine sunulan seçeneklerden başka şansı yoktur. Dünya bireylere kitle iletişim teknolojilerinin ve var olan piyasa mekanizmalarının süzgecinden geçirilerek sunulur. Her zaman kendisine sunulan seçenekler arasında seçim yapmak zorundadır. Bu, seçimle ilgili kararlarında, bireyin hiç de öyle sanıldığı gibi özgür olmadığı; kendisine sunulanların dışında yeni seçim olanakları yaratmaya muktedir olmadığı anlamına gelir. İstedığımız şeyi seçemeyiz. Fakat bizden istenilen şeyleri seçebiliriz. Birey her an gözünün içerisine ara verilmeksizin sokulan reklamların, dizi filmlerin, sanal dünyanın izin verdiği oranda özgür olabilir. Ve kendisine sunulan bu özgürlük tüketicinin özgürlüğünden başka bir şey değildir. "Tüketici küçük amaçlara adanmış büyük aklın bir yaratığıdır. Üzerine titrediği özgürlüğü en bayağı ihtiyaca zincirlenmiştir. Seçme özgürlüğünü maddi dünyanın koşullarında karşılaştığı seçenekleri çoğaltmak ve bu koşulları değiştirmek için, fakat asla kendini dönüştürmek ya da hemcinsleriyle birlikte ortak bir dünya yaratmak için kullanmaz." (Barber, 1995: 52-53) Bu koşullarda, kendine sunulan küçük zevkler dünyasında mutlu olan liberal bireyin kendi yaşamı üzerindeki denetimi de görünmez hale gelir. Bunun en tehlikeli sonucu, politik olan şeylerde yansımaları bulur. Kendi özgürlüğünü kazanabilmesi için birey öncelikle özgürlüğünü tehdit eden ya da onu köleleştiren mekanizmalara karşı mücadele etmek zorundadır. Bunun olabilmesi için kendi yalnız evreninden çıkmalı, diğerleriyle ortak bir dünya kurmalı ve var olan sorunlar üzerine çözüm arayışına girmelidir. Bu da politik olarak aktif hale gelmek demektir.

Modern bireyin içinde kendisini huzurlu hissettiği bu yalnızlığı; kendisini diğerlerinden ayrı olarak kavrayışı, onun kendi yaşamı üzerindeki gücünü elinden alır ve onu bir köleye dönüştürür. Şeylerin gidişatına nadiren müdahale etme isteği duyar. Bunu da kendi çıkarları tehlikedeysen yapar. Politika onun için kendi çıkarlarının korunması söz konusu olduğunda ilgilenilmesi gereken bir şeydir. “Bir yandan yurttaşlar artan bir biçimde kendi hak ve çıkarlarını korumak ve ilerletmek için mahkemelere ve politikacılara dönmektedir, diğer taraftan da, onlar, yasalara ve düzenlemelere uymakta giderek başarısız olmaktadır. Yasaları ve demokratik sistemi tüketiciler olarak, bu sistemin devam ettirilmesi için herhangi bir sorumluluğu kabul etmeksizin kendilerine uygun bir biçimde kullanmaktadırlar.” (Van Gunsteren, 1998: 104)

Modern birey vazgeçilmez hak ve özgürlüklere sahip biri olarak liberallerce tahayyül edilir. Bu hak ve özgürlükler anlayışı liberal düşüncenin tarihinde her evrede karşılaşılabilecek bir anlayıştır. Politik örgütlenmelerin temelinde bu hak ve özgürlüklerin korunmasından başka bir şey yoktur. Liberal düşünce, bu hak ve özgürlüklerin sayesinde bireyin, diğerlerinin ve devletin olası tecavüzleri karşısında korunacağını savunur. Elbette ki bireysel hak ve özgürlükler modern liberal demokrasinin en büyük kazanımlarından birisidir. Fakat modern liberal toplumlarda bireyler kendilerini sadece temel hak ve özgürlüklere sahip olarak algılama eğilimindedirler. Haklara ve özgürlüklere yapılan bu sürekli vurgu politik ve sosyal sorunlar için oluşturulacak toplumsal birliktelik biçimlerini imkansız kılar. Birey ve diğerleri arasında kapanması zor uçurumlara neden olur ve onun yalnızlığını derinleştirir. Güçlü bir ben bilincinin gelişmesine katkıda bulunurken, özü itibari ile var olan sorunları tartışıp çözüm arayışları bulmaya çalışmak amacıyla bir araya gelen yurttaşların oluşturduğu bir kamusal alanın ya da herkesin üzerinde anlaşacağı bir ortak yarar arayışının iflasına neden olur. “Haklar bireylere aittir. Haklara başvuru bizi daima tehdit ediyor olarak algılanan devlet, toplum ve hükümetten ayrı düşünmeye zorlar. Ama bu şekilde düşünme bizi, diğerlerine olan bağımlılığımızın boyutu konusunda körleştirir.” (Dagger, 1997: 3) Modern liberal birey için haklara yapılan bu bitmez tükenmez vurgu diğerleriyle gerçekleştireceği uzlaşma ve anlaşmalara ulaşma olanağını yok eder. Diğerlerinin de aynı üstelemeyi devam ettirdiklerini düşünmek sosyal ve politik sorunlarımızın çözümü için gerçekleştirilen kamusal müzakere biçimleri üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Hiç kimse hakların modern demokratik toplumlar ve bireyler için önemini yadsıyamaz. Yapılması gereken, haklara yapılan bu vurgunun yanında toplumsal sorumluluk, politik birliktelik biçimleri ve görev kavramlarının da güçlendirilmesidir.

Bunun dışında hak temelli iddialar modern birey için ciddi kazanımlar olan haklara ve özgürlüklere başvuruyu kaçınılmaz olarak zayıflatır. “Eğer ki herkes her şey için hak

iddiasında bulunursa, o zaman, haklara yapılan bu başvuru, Thomas Hobbes'un içinde herkesin her şey üzerinde hak iddia etmesinin, etkili bir biçimde hiç kimsenin herhangi bir şey üzerinde hak iddia etmesine izin vermeyen doğa durumundaki kadar anlamsız olacaktır.” (Dagger, 1997: 4)

Mutlak hak ve özgürlüklerle donatılan yalnız bireyin akıl yürütme biçimi araçsaldır. Araçsal akıl en mükemmel biçimiyle verimliliği kendisine hedef yapar. En az çaba ile en karlı sonuçlara ulaşmak araçsal aklın mantığını oluşturur. Elbette ki araçsal akıl modern zamanlarda ortaya çıkmış bir akıl türü değildir. O her zaman var olmuş bir akıl yürütme biçimidir. Ancak bu akıl yürütme biçimi modern dönemlerde çok daha geniş bir alanda uygulanmaya başlanmış, bütün insani ilişkilerin doğasına nüfuz etmiştir. Piyasa ilişkilerinin, yani ticaretin yürütülmesinde etkin olarak kullanılan bu aklın, modern düşünceyle birlikte gerçekleşen bu tırmanışı insanlar arasında gelişebilecek her türlü insani ilişkiyi baltalar. Araçsal aklın bu mantığı, insanın bir amaçtan ziyade nasıl bir araç olarak görüldüğü tıpta uygulanan insan bedenine ilişkin yaklaşımlarda kendisini gösterir. Tıp biliminde hastanın, bir yaşam öyküsüne sahip bir insan olarak görülmesinden ziyade teknik bir sorunla karşılaşılan bir şey gibi algılanması özellikle araçsal aklın teknolojide insanı nasıl gördüğüne dair aydınlatıcı bir durumdur.

Vazgeçilmez hak ve özgürlüklere sahip, araçsal olarak akıl yürüten ve kendi yalnızlığında yaşayan modern birey için politik olarak eylemde bulunmak periyodik aralıklarla sandık başına gidip oy kullanmaktan öteye gitmez. Bu politik etkinlik bile çoğu birey için bir yük gibi görünmektedir. Bunun sonucunda oy kullanma oranlarında düşüşler olabilmektedir. Bunu engellemek için bazı gelişmiş demokrasiler cezai yaptırımlar uygulama yolunu seçmektedirler.

Yalnız birey büyük yönetimin kendisi için düşünmesinden ve özel hayatını zenginleştirmesinden son derece hoşnuttur. Kendi küçük dünyasına gömülüp küçük şeylerden daha çok haz aldıkça yalnızlığı daha da derinleşir. Özel hayatında kalmaya devam ederken, dışarıdaki dünyaya karşı ilgisizliği daha da artar. Yalnız bireylerden oluşan toplum çok az kişinin öz yönetme eylemine katıldığı toplumdur. Öz yönetme gücünden bu kaçış, bireyin kendi geleceğini biçimlendirme gücünden kaçıştır. Bunun sonucunda birey bürokratik devlet ya da büyük biraderin karşısında kendini daha da güçsüz hisseder. Ama bu güçsüzleşme bürokratik devletin doğrudan müdahaleleri olmadığı zaman birey için üstünde düşünülmesi ya da kendini kurtarması gereken bir şey olarak görülmez. Daha önce de belirtildiği gibi o, kendisine sunulan tatmin edici küçük şeylerden son derece hoşnuttur.

Bu oldukça ciddi bir tehlikenin varlığına işaret eder. Bireyler diğerleriyle olan ortak münasebetlerinden koptukça, daha fazla yalnızlaştıkça sahip oldukları hak ve özgürlüklerin

varlıkları da tehlikeye girer. Bireyler arasında gelişebilecek olan bu ilişkilerin zayıflaması bireyleri daha da baskıcı yönetim biçimleri için basit birer yem durumuna getirir. Totalitarizmin daha yumuşak biçimleri çağımızda iş başındadır. Totaliter ya da baskıcı yönetim biçimlerinin dehası bireylerin birbirleriyle olan münasebetlerinin kopmasıyla gerçekleşen ahlaki yalnızlığı kaldırmayacağına farkında olmalarında yatar. Bireyler birbirlerinden koştukça onlar için kendi özgürlüklerini korumak imkansız hale gelir. Elbette bunun kamusal ya da politik olan şeylere karşı ilgisizlikle dolaysız bir ilişkisi vardır. Bireylerin ortak bir gelecek kurmak için, toplumları üzerinde söz söyleme haklarını kaybetmeleri onlar için yıkıcıdır. “Oldukça merkezileşmiş ve bürokratik siyasal yaşamımızda belki de kamusal alana yabancılaşma ve bunun sonucunda siyasetteki denetimin kaybedilmesine benzer bir şey oluyor.... Eğer durum böyleyse yurttaşlar olarak ortak bir biçimde uygulayabildiğimiz, geleceğimiz üzerindeki siyasi denetimi kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyayız. Yani Tocqueville'nin ‘siyasi özgürlük’ dediği şeyi kaybediyoruz. (Taylor, 1995: 17)

Bu savaş sonrası dönemde yurttaşların demokrasiye aktif bir biçimde katılmalarından duyulan endişeyle beraber alındığında beklenen bir sonuçtur. Bu endişeyi taşıyanlara göre demokrasi az sayıdaki seçkinlerin ya da elitlerin sırtlarında taşınmalıydı. Çünkü politik meselelere halkın genel biçimde katılımı kolayca aşırılıklara, hoşgörüsüzlüklere ve demokrasinin tiranlığına dönüşebilirdi. Toplum itaat etmesi gereken ve tek amacı tüketmeden ibaret olan bireylerden oluşan bir yığın olarak düşünülüyordu. Bugün ise bir zamanlar sağlıklı bir demokrasi için öngörülen yurttaşların ilgisizliği onun altını oyuyor görünmektedir. Bu seçkin anlayış kuşkusuz yurttaşların pasifleştirilmelerinde önemli bir rol oynamıştır. Ama unutulmaması gereken nokta yurttaşların politik olana karşı sergiledikleri ilgisizliğin en büyük nedeni liberalizmin bireye dair yanlış tasavvurlarıdır. Liberalizm bireyleri kendi amaçlarının peşinde koşan özgür varlıklar olarak ele alır. Liberal düşünce insan denilen yaratığın kendi hemcinsleriyle beraber yaşamada bir beceriksizliği olduğunu göstermeye çalışır. Bu yüzden onları bir araya getirmekten çok ayrı tutmak liberalizmin ana amacıdır. Bunun neden böyle olduğu Hobbes, Locke, Mandeville gibi erken dönem liberal düşünürlerin kuramlarına bakıldığı zaman gayet açıktır. Bunun sonucunda birey hemcinsleriyle bir araya gelip politik birlikler oluşturmaktan aciz olarak görülür. Yukarıda Taylor'ın da belirttiği gibi kamusal alanda ciddi bir siyasal yabancılaşma ve bunun sonucunda bireyin geleceği üzerinde denetimi kaybetme tehlikesi vardır. Bunun en büyük nedeni liberalizmin bireye ilişkin tasavvurudur.

Modern demokratik toplumlarda gerçekleşen politik yabancılaşmanın en büyük nedeni bireyin kendisini diğerlerinden ayrı görmesi ve diğerleriyle girişilecek politik ilişkileri

değersiz görmesidir. Kuşkusuz bunda liberalizmin birey anlayışının büyük etkisi vardır. Liberalizmin bireyine ait özgürlük belirli zamanlar dışında sandık başına gitmekten daha öte bir anlama sahip değildir. Günümüzde bu sebepten dolayı gerçek anlamda işler bir demokrasiye sahip olduğumuzu söylemek oldukça güç görünmektedir. Bireylerin karar alma süreçlerine katılmadaki isteksizlikleri, onların kendi yaşamları ve gelecekleri üzerindeki denetimi az sayıdaki oligarkların eline bırakmıştır. Çok uluslu sermayenin, özellikle kendi çıkarlarına olan politikaları rahatlıkla parlamentolardan geçirmeleri ve bunlara yurttaşların seyirci kalması bunun en tipik göstergesidir.

1.4- Liberalizmin Birey Anlayışına Yönelik Eleştiriler

Yukarıda kısaca açıklanan ve politik yabancılaşmanın nedeni olarak gösterilen liberalizmin bireyi kavrayış biçimi elbette ki eleştiriden muaf değildir. Nitekim 80'lerin başında şekillenmeye başlayan ve cemaatçiler olarak adlandırılan bir grup düşünür liberalizmin bu birey anlayışına sert eleştiriler yöneltmişlerdir.

Cemaat kavramı, politik düşüncede yeni kullanılmaya başlayan bir kavram değildir. Düşünce tarihinin çeşitli dönemlerinde de kullanılan bu kavramın liberalizmin eleştirisini yapan düşünürlerdeki anlamını kazanması Hegel'in moralitat ve sittlichkeit arasında yapmış olduğu ayrıma dayanır. Hegel'e göre moralitat evrensel ve soyut kurallara göndermede bulunan bir ahlakı işaret ederken, sittlichkeit belirli bir cemaate, yani belirli bir zaman ve mekana göndermede bulunan bir ahlaka işaret eder ve daha yüksek bir ahlaki duruşu belirtir. Kolayca anlaşılacağı gibi moralitat, liberal düşüncede daha yüksek bir ahlaki seviyedir. Bu ahlaki duruş özgür ve akılsal olarak duran soyut ve evrensel bir kişi anlayışını ve hakkın iyiye önceliğini temel alır. Bunun aksine sittlichkeit moral özgürlük ve otonominin şimdi ve burada, diğerleriyle birlikte başarılacağına işaret eder. Hegel ve Cemaatçiler için bu daha yüksek bir ahlaki seviyedir.

Liberalizmin birey anlayışına yönelik cemaatçi eleştiriye göre bu anlayış kökten yanlıştır. Cemaatçi düşünceye göre liberalizm, içinde bireylerin diğerlerinin özgürlüğüyle tutarlı olarak kendi iyilerinin peşinde koşacakları adil bir toplum peşindedir. O yüzden erdem, ortak iyi gibi anlayışları geliştirmekten çok hak, adalet ve hakkaniyet gibi kavramlarla iş görür. Hakların iyiye üstünlüğü liberal teorilerin tipik özelliğidir. Hakların bu üstünlüğü iki şekilde çok belirgindir. Öncelikle haklar genel iyinin uğruna feda edilemezler ve hakları belirleyen adalet ilkeleri herhangi bir iyi anlayışının üstündedir. Liberal tarafsızlık anlayışıyla uyum içerisindeki bu düşünceye göre devlet herhangi bir iyi anlayışının yararına yasalar çıkartamaz ya da kararlar alamaz. O sadece içinde, bireylerin özgürce kendi iyi yaşam anlayışlarının

peşinde koşabilecekleri, onu geliştirebilecekleri ya da tamamıyla terk edebilecekleri genel yapının düzenlenmesiyle ilgilenir. Bireyi amaçlarından bağımsız olarak gören bu anlayış cemaatçi düşünceye göre kökten yanlıştır. Çünkü bireyi şekillendiren bu iyi anlayışlarından bireyi ayrı olarak görmek imkansızdır. Liberalizme göre bireyin özgürlüğü, yeri geldiği zaman kendi iyi yaşam anlayışlarını terk edebilmesini de içerir. Ama cemaatçi eleştiri, benliğimizle amaçlarımız arasına konan bu ayrıma şiddetle karşı çıkar. Kendimizi amaçlarımızdan bir adım geriye çekip, onları sanki kolayca vazgeçilebilirlermiş gibi görmek liberalizmin bireyi ne denli yanlış tasavvur ettiğinin bir göstergesidir. Bireylerin benlikleri, kim oldukları, ait oldukları cemaat ya da toplumsal birlikler tarafından biçimlendirilir. Burada liberalizmin en temel değerlerinden biri daha olan özerklik düşüncesine karşı bir meydan okuyuş vardır. Özerklik bireyin kendi kararlarını hiçbir zorlama altında olmadan kendisinin özgür iradesiyle alması ve kendi geleceğini kendisinin belirlemesi anlamına gelir. Eğer ki kim olduğumuz içinde yetiştiğimiz toplumsal birliktelik tarafından belirleniyorsa elbette ki liberal anlamda özerklik boştur. Hatta özerk olabilmenin anlamı ancak bireyin içinde yetiştiği toplumsal birlik tarafından gerçekleştirilir.

Liberalizmin bireyi kavrayış biçimi cemaatçi eleştiri tarafından gereğinden fazla soyut olduğu için de eleştirilir. Özellikle sözleşme kuramlarında, politik örgütlenmenin üzerine inşa edildiği birey anlayışı tarih dışı bir kurgudan ibarettir. Böylesi tarih dışı, soyut bir birey anlayışına dayanan liberal düşünce bireyin içinde biçimlendiği cemaatlere olan bağlılığını elbette kavrayamaz. Liberaller için, bireyin bu soyutlanmış benliği onun bütün amaçlarından önce gelir. Liberaller için bu benlik, kendisini çevreleyen bütün bu sosyal durumlara geriden bakabildiği sürece özgür olabilir. Liberalizmin bireye biçtiği özgürlük anlayışı onun yeri geldiği zaman en derin kanaatleri ve bağlılıklarını bile terk edebilmesini mümkün kılar. Bu açıdan bakıldığında özgürlük bir amaç ve liberal değerlerin en önemlisi olarak görülebilir. “Bireysel özgürlüğün değerlendirilmesi şu bakış açısından anlamlı hale gelebilir: Bireyler kendi öz gelişimlerinin izlenmesinde özgür failer olarak saygı görmeyi hak ederler. Moral otonomi ve kişisel özerklik olarak anlaşılan bu özgürlük hem kendinde bir amaç hem de kendini gerçekleştirmenin bir aracıdır.” (Sistare, 2004: 5)

Liberal düşüncenin diğerleriyle pek fazla ilişkisi olmayan, kendi kendine yeterli birey anlayışı cemaatçiler tarafından ‘atomizm’ olarak adlandırılır. Buna göre hak sahibi özgür birey kendi kendine yeterli olarak görülür. Onun topluma ve devlete karşı sorumlulukları yoktur. Devletin amacı ise, bireylerin sahip olduğu hak ve özgürlükleri korumak ve geliştirmekten ibarettir. Kendini içinde geliştiği toplumdan ayrı düşünen birey sosyal ilişkilerden bağımsızdır. İçinde yetiştiği bu sosyal ortamdaki ilişkiler ya değersizdir ya da çok az öneme sahiptir. Cemaatçi düşünceye göre bireyin bu şekilde tasavvuru kökten yanlıştır.

Charles Taylor, liberalizmin bu bireyci atomculuğuna karşın kendi sosyal tez adını verdiği alternatifini sunar. Taylor, bireysel haklar ve otonomi düşüncesini terk etmeksizin toplumsal ödev ve sorumluluklar için de uygun bir bağlam yaratır. “Bireyler öz belirlenim ve otonomi kapasitelerini, bu kapasitelerin gelişebileceği fırsatlar ve seçeneklerin bulunduğu sosyal çevreyi mümkün kılan bir toplum olmaksızın geliştiremezler. Liberalizm bireyleri devletin geliştirilmiş bir kültürel çevreyi korumasına ve cesaretlendirmesine ihtiyaç duymayan, kendi kendine yeterli olarak, yanlış karakterize eder.” (McGregor, 2004: 31) Bu liberalizmin bireysel hak ve özgürlüklerin aslında hiç de onun sandığı gibi toplumsal iyilerden önce gelmediğini ön süren bir bakış açısını belirten bir duruştur. “ Öyleyse, yükümlülükleri inkar ederken ya da onlara zorunlu olmayan bir statü verirken, hakların ileri sürmeyi denemek anlamsız olacaktır.” (Taylor, 1992: 36) Taylor burada haklar ve toplumsal birlikler arasında gerçekten akıl dolu bir uzlaşmayı gerçekleştirir.

Özgürlükler ve otonomi ile toplumsal birlikler arasında sıkı bir ilişki olduğu Dagger tarafından da net bir şekilde belirtilir. Cumhuriyetçi ve liberal düşünceler arasında sanıldığı gibi derin bir uçurum ya da uyuşmazlık olmadığını belirten etkili kitabında Dagger, otonomi ve özgürlüklerin diğerlerinin yardımı olmaksızın geliştirilemeyeceğini savunur. “ Otonomi, seçme yeteneğine sahip olarak kendimizin farkında olmamız, diğerlerinin isteyerek ya da istemeyerek de olsa bize öğrettikleri bir şey olduğundan cemaati gerekli kılar. Öz- anlayış ya da öz- kimlik, otonomiye mümkün kılan zevk veren şeylere boyun eğme, yargı, dil ve akıl gibi kapasitelerle birlikte gelişir. Bireylerin bu kapasiteleri, yalnızca kendi çabaları dolayısı ile geliştiremeyeceklerini kabul etmek zorundayız.” (Dagger, 1997: 39) Otonom olmak yani hayatımızı kendi koyduğumuz kurallara göre kendi içimizden yaşamak, liberalizmin haklar ve özgürlükler düşüncesiyle yakından ilişkilidir. Bu haklar ve özgürlükler bireysel otonominin tehlikelere ve dışarıdan dayatılan tehditlere karşı korunmasını amaçlarlar. Fakat otonominin geliştirilmesi yukarıda da belirttiğimiz gibi başkalarının yardımını gerekli kılar. Otonomi toplum içerisinde bir hayat sürmeyle gelişir. İnsanlar doğarken belli bir otonomi kapasitesiyle doğarlar ama bu kapasitenin gelişimi, ancak diğerlerinin yardımı ve toplumsal kurumların teşviki ve yardımıyla olur. Bu ise bireylerin kişilerarası bağımlı varlıklar olduklarını ifade eder. Bireyler yalnızlaştıklarında sadece politik olarak yabancılaşmazlar. Aynı zamanda kendi yaşamlarının değerinin korunmasında da çaresiz kalırlar.

Eğer ki liberal birey için haklar ve özgürlükler, toplumsal sorumluluk ve ödevlerimizden önce gelmeye devam ederse bu hakların ve özgürlüklerin gelecekteki varlıkları da tehlikeye girer. Bu hak ve özgürlüklerin korunabilmesi için, birey, içinde yaşadığı topluma karşı olan ödev ve sorumluluklarını yerine getirmelidir. Bu onun politik olarak üstlenmesi gereken bir sorumluluktur. Geçmişten aldığımız ve kullanmaktan büyük haz duyduğumuz bu hak ve

özgürlükler, korunup geliştirilmez ise gelecek kuşakların bu hak ve özgürlüklerden yararlanma şansları azalacaktır. Bunların korunup geliştirilmesi ise politik katılım sayesinde gerçekleşir. Daha önce de belirtildiği gibi hak ve özgürlükler liberal düşüncenin en önemli buluşlarından birisidir. Ancak bu hak ve özgürlüklerle aşırı derecede ilgilenip politik ödev ve yükümlülüklerimizi bir kenara bırakmak, bizzat bu hak ve özgürlüklerin geleceğini yok etmekle eşdeğerdir. Bu yüzden bireysel hak ve özgürlükler düşüncesinin yurttaşlık erdemleri ve ortak iyi düşüncesi ile desteklenmesi gerekir. Bu ikisi sanılanın aksine birbirlerini tamamlayıcıdırlar.

Haklar ve özgürlükler ile ortak iyi ve yurttaşlık erdemleri ne kadar uyumsuz olarak görülseler de aralarında ciddi bir örtüşme mevcuttur. Bilindiği gibi yurttaşlık erdemleri ve ortak iyi anlayışı cumhuriyetçi düşüncenin anlayışlarıdır. Cumhuriyetçi kaygılardan bir diğeri de insanın politik varoluşudur. Aristoteles'ten bu yana insanlar, sırasıyla hem yöneten hem de yönetilen konumunu işgal ediyor olarak görülürler. Özgür olabilmek yönetime katılabilmekle mümkündür. Bu haliyle özgürlük ve öz yönetim ideali arasında sıkı bir ilişki vardır. Öz yönetim kişinin kendisi için koyduğu kurallara boyun eğmesiyle aynı anlama gelir. Bu da, liberal düşüncenin o çok önem verdiği otonomi düşüncesiyle cumhuriyetçi öz yönetim ideali arasındaki benzerliğin ne kadar dikkate değer olduğunu gösterir. Cumhuriyetçi düşünce için oldukça ciddi bir kötülük olan yurttaşın başkaları üzerine bağımlılığı düşüncesi onu otonomi düşüncesine yaklaştırır.

Sonuç olarak liberalizmin bireyi diğerlerinden kopuk olarak tek başına tasavvur edişi ve hak ve özgürlüklere gereğinden fazla önem vermesi sağlıklı bir kamusal alan ve politik olarak aktif yurttaş anlayışı için yetersizdir. Yukarıda da belirtildiği gibi bireyi kendi başına yeterli, vazgeçilmez hak ve özgürlüklerle donatılmış, araçsal olarak akıl yürüten bir varlık olarak görüp onun toplumsal boyutunu ihmal etmek kamusal alanın silikleşmesindeki en önemli etkidir. Bireyin kendine yeterliliğinin yanında toplumsallığına; hak ve özgürlüklerinin yanında ödev ve sorumluluk anlayışlarına; politikadan kendi özel zevklerine kaçışı teşvik eden savaş sonrası politiklardan ziyade etkili bir katılım fikrini teşvik eden anlayışlara ihtiyaç vardır. Bu ise yurttaşlık erdemlerinin, etkili bir katılım kültürünün geliştirilmesiyle gerçekleştirilebilir. Bu bir hayal değildir. Birçoklarının zihinlerini sürekli olarak meşgul eden sorunlara önerilebilecek en akla yatkın çözümdür ve kendi içerisinde tutarlı bir anlayıştır.

Bireyin diğerleriyle ortak bir amaca yönelik yaşamadaki beceriksizliğini savunan liberal anlayışa karşı, onun toplumsallığına vurgu yapmak gereklidir. Neden birey bencil olarak düşünülün ki. Günlük hayatta pek çok örnek onu diğerleriyle birlikte ortak bir amacı gerçekleştirmeye muktedir olarak göstermeye yeterlidir. O bencil olabildiği gibi özgeci de

olabilir. Onu sadece bencil olarak algılamak, fotoğrafa tek bir perspektiften bakmakla eşdeğerdir.

1.5- Çoğulculuk Olgusu

Modern demokratik toplumlarda etkili ve istikrarlı bir kamusal alana ilişkin ikinci tehdit, bu toplumların çoğulcu yapılarıdır. Modern demokratik toplumların çoğulcu bir yapıya sahip olması demek, her biri kendilerine has iyi yaşam anlayışlarına sahip birey ve grupların birbirlerinden farklı bir inançlar ve pratikler bütününi kendi yaşamlarında uygulayarak aynı toplumsal yapı içerisinde yan yana varlığını devam ettirmesi demektir. Çoğulculuk sadece dinselliğe göndermede bulunmaz. Dinsel grupların çoğulculundan bahsedilebileceği gibi kültürel ve etnik açıdan çoğulculuktan da bahsedilebilir.

Kuşkusuz tarih içinde farklı dinsel grupların aynı toplumda birbirleriyle yan yana yaşadıkları görülebilir. Osmanlı İmparatorluğu bunun en iyi örneklerinden birisi olarak sunulabilir. Birbirlerinden tamamıyla farklı inanç sistemlerine ait cemaatler, Osmanlı İmparatorluğu'nda aynı toplum içerisinde yüzyıllarca birlikte yan yana varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Bu dinsel cemaatlerin kendi üyeleriyle olan ilişkileri cemaatin yönetimlerine bırakılırken cemaatler arası ilişkilerde de görece hoşgörülü bir tutum benimsenmiştir. Burada modern anlamda tam anlamıyla çoğulculuktan bahsedilemez. Çünkü modern demokratik toplumların derinliklerine nüfuz etmiş olan bireysel hak ve özgürlükler Osmanlı İmparatorluğu'nda görülmez. Bunun sonucunda cemaatin kendi üyelerine karşı takınmış olduğu baskıcı tutumlara göz yumulmuştur.

Modern çoğulculuk oldukça farklı bir görünüm sunar. Yukarıda da belirtildiği gibi modern demokratik toplumlarda grupların çoğulculuğu sadece dinsel olanla sınırlanamaz. Farklı dinsel grupların yanında etnik ve kültürel olarak birbirlerinden farklılaşmış olan grupların çoğulculuğu, modern demokratik toplumlarda söz konusu olan çoğulculuktur. Bireyler ve gruplar kendilerini bağlı oldukları iyi anlayışlarına göre tanımlarlar. Bu da etkili ve istikrarlı bir kamusal alan için ciddi bir tehdit oluşturur.

Modern demokratik toplumlarda ki çoğulculuğun nedeni nedir? Hangi gelişmeler farklı iyi yaşam anlayışlarına sahip birey ve grupların yan yana, aynı toplum içerisinde yaşamasına neden olmuştur? Farklı iyi yaşam anlayışlarını vurgulayan dinsel, etnik ve kültürel açıdan birbirlerinden farklılaşan bu grupların, aynı toplumda yan yana var olmalarının en büyük nedeni, modern demokratik kurumların ve insan aklının özgür gelişimidir. Bu noktayı Rawls oldukça açık bir biçimde vurgular: "...ister dini, ister felsefi, ister ahlaki olsun makul ya da karşıt kapsamlı doktrinlerin çokluğu demokrasideki özgür kurumlar kültürünün normal

sonucudur.” (Rawls, 2003:143, 144) İnsanlar, çeşitli özgürlükler ve değerler yaygınlaştıkça özgür bir biçimde kendi iyi yaşam anlayışlarını takip edebilmişlerdir. Bu da düşünce ve vicdan özgürlüğü ve hoşgörü gibi değerlerin sayesinde gerçekleşmiştir. Modern öncesi dönemlerde bu tarz özgürlük ve değerlerin yokluğu farklı iyi yaşam anlayışlarının aynı toplumda yan yana var olmalarını engellemiştir. Diğerlerinin özgürlüklerine müdahale etmedikleri müddetçe her türlü iyi anlayışına demokratik toplumlarda izin verilebilir.

Yukarıda da belirtildiği üzere bu çoğulculuk olgusu kamusal alanda bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirir. Farklı değer ve iyi yaşam anlayışlarına sahip yurttaşlardan oluşan etkili ve istikrarlı bir kamusal alan mümkün müdür? Eğer ki herkesin aynı iyi anlayışı ve değerler üzerinde anlaştığını varsayarsak bu mümkündür. “Rousseau için, etkili bir öz yönetimin gerçekleştirilebilmesi için gerekli şartlardan birisi de, yeterli oranda katı çatışmalar yaratan değer ve geleneklerin farklılaşmadığı kültürel açıdan homojen toplulukların varlığıdır.” (Bohman, 1996: 71) Fakat bu şart, günümüz modern demokratik toplumların hiçbirisi tarafından karşılanmaz. Farklı değerler ve iyi yaşam anlayışlarına bağlı kişi ve grupların karşılıklı bir anlayışa ulaşmaları, gerçekleşmesi oldukça zor bir hedeftir.

Fakat toplumsal istikrar ve çözüme yönelik etkili bir kamusal alanın varlığı arzulanan bir hedef olarak görüldüğü zaman, farklı iyi anlayışlarının çatışmasını en azından azaltmak için bir takım değerler ve anlayışlara ihtiyaç vardır. Yurttaşların bu değerlere sahip olmaksızın etkili bir şekilde politik sorunlara çözüm arayışına girebilmeleri oldukça zor bir ihtimal olarak kendini gösterir. Özellikle toplumun temel yapısıyla ilgili herkesin üzerinde anlaşabileceği düzenlemelere ulaşmak farklı iyi anlayışlarından dolayı oldukça zor bir hedeftir. Anlaşmaya ulaşmak bir yana özellikle anlaşma yolunda büyük önem arz eden tartışmanın imkanı bile bu farklı iyi anlayışlarından dolayı mümkün görünmemektedir. Bunun en iyi örneklerinden birisi anayasa değişikliğine ilişkin ülkemizde son dönemlerde yapılan tartışmalardır. Bu tartışmalar zaman zaman karşıdakinin düşüncelerini hiçe saymaktadır. Herkes kendi iyi anlayışına yaslanarak anayasa değişikliğiyle ilgili önerilerde bulunmakta bu da doğal olarak diğerlerinin iyi yaşama dair fikirlerini göz ardı etmektedir. Temel politik sorunlar toplumun her bir üyesini ilgilendirir. Böyle bir durumda sorunlar üzerine yapılan tartışmaların sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesi için yurttaşların birtakım özelliklere ihtiyacı vardır. Aksi takdirde tartışma mümkün olmayacaktır.

1.6- Çözüm İmkanları

Yukarıda belirtilen iki sorun dışında etkili ve istikrarlı bir kamusal alanın imkanını tehdit eden başka sorunlar da elbette mevcuttur. Bunların başında toplumsal ve ekonomik

eşitsizlikler ciddi bir tehdit olarak belirtilebilir. Fakat belirtilen sorunlar bu son bahsedilen soruna göre daha ciddidirler ve etkili ve istikrarlı kamusal alanın varlığını daha derinden etkilerler.

Bu iki tehdide karşı koyabilmek için ihtiyaç duyulan şey etkili bir yurttaşlık kültürüdür. Yurttaşlığı yalnızca yasal statü ile ilgili bir anlayış olarak düşünmekten çok onu aktif bir biçimde düşünmek gerekir. Bu ise yurttaşların bir takım erdem ve meziyetlere sahip olmasını gerektirir. Bu meziyetler kamusal erdemler ya da yurttaşlık erdemleri olarak tanımlanabilir. Bu erdemler yurttaşın bir toplumdaki rolüne ilişkindir. İyi yurttaş bu erdemleri sergileyen yurttaşdır. Bu erdem ve meziyetlerin, yurttaşlarca demokratik toplum bağlamında sergilenmeleri vasıtasıyla yukarıda sözü edilen tehditlere karşı konulması mümkündür. Yurttaşlık erdemleri bir yurttaşın sahip olması gereken bir takım eğilim ve karakteristik özellikleri belirtir. Bunlar çok çeşitli olarak ele alınabilecek özellik ve eğilimlerdir. Bu özellikler “dinleme yeteneğini, birinin kendi pozisyonunu ve fikirleri ile duygularını ifade etme yeteneklerini; öz kısıtlanım ve öz bilginin uygulanmasını; durumların değerlendirilmesini; sürprizler ile başa çıkmayı; diğerlerinin niyet ve hareketlerini takip etme yeteneğini kapsar. Aynı zamanda birinin kendi sınırlarına işaret etme yeteneğine göndermede bulunur ve içinde anlayış ve güvenin mümkün olduğu bir bağlam yaratır.” (Van Gunsteren, 1998: 44) Bunlara kendinden farklı olanı hoş görme, karşılıklı saygı, toplumun ortak iyisini kendi özel çıkarlarından üstün görme, açık fikirlilik ve nezaketi ekleyebiliriz. Elbette ki liste bunlarla da sınırlı değildir. Bu özellikler ya da erdemlere daha birçoklarını eklemek de mümkündür.

Yukarıda belirtilen politik yabancılaşma ve çoğulculuk olgusuna bağlı olarak ortaya çıkan tehditler güçlü bir yurttaşlık idealiyle ve bu ideale bağlı erdemlerle alt edilebilir. Burada unutulmaması gerekli olan şey çoğulculuk olgusunun kendisinin kötü olmadığıdır. Ancak bu olgu, bırakın bir uzlaşıya ulaşmayı, yurttaşlar arasında gelişebilecek tartışma imkanlarını tehdit eden inatçı bir olgudur. Kamusal tartışma yurttaşların genel sorunlara bir çözüm bulmak amacıyla giriştikleri bir görüş alış verişi temelinde uzlaşmayı hedefler. Onun niyeti “ devlet ve bireylerin, eylemlerini, halkın ortak iyisi ve adalete mümkün olduğu kadar çok uyararak yönlendirsinler diye, kamusal sorunlar üzerinde doğru yanıtları bulmaya çalışmaktır.” (Sellers, 2004: 15) Bu tarz bir sorgulama biçiminin sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesi güçlü ve etkin yurttaşlara bağlıdır. Kamusal alanda yeterli karakteristiklere ya da erdemlere sahip olmayan yurttaşlar her şeyden önce yurttaş eylemliliği için ortak bir bağlam yaratmakta başarısız olacaktadırlar. Bu da demokrasinin ve insanlar için özgür ve istikrarlı bir gelecek olanağının iflası demektir. Unutulmaması gereken en önemli nokta demokrasinin erdeminin

onun yurttaşları olduğunu hatırd tutmaktır. Yurttaşların sahip oldukları erdemler sayesinde demokrasinin gücünden bahsedilebilir.

Bu erdemlerden dem vurmak çoğu kişiye geçmişe duyulan bir özlem olarak görülecektir ve birçokları da bu erdemler ile liberal kültürün uyumsuzluğundan dem vuracaklardır. Fakat şunu tekrar belirtelim ki bu erdemler tehditlerin ilki olarak açıklanan ve apaçık bir biçimde liberalizmle bağlantılı olan politik yabancılığın alt edilmesine yöneliktir. Liberalizmin bireycilik anlayışı hakimiyetini devam ettirdikçe, politik olarak aktif yurttaşlardan zaten söz etmenin imkansızlığına yukarıda değinilmişti. Burada değinilen yurttaşların sahip olması gereken erdemler zaten liberalizmin birey anlayışında eksik olarak görünen yanların tamamlanmasına yöneliktir. Bu da yurttaşlık erdemleri, toplumun ortak iyisi gibi cumhuriyetçi sayılan anlayışların önemli kılınmasıyla mümkündür. Bunlar birbirleriyle uyumsuz anlayışlar olarak görülür. Liberalizmin özellikle liberter taraftarları ortak iyi erdemler gibi anlayışları çok değer verip mutlaklaştırdıkları bireysel hak ve özgürlüklerin düşmanı gibi algılarlar. O yüzden toplumda bireysel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı her türlü uygulamayı reddederler. Hatta bu eleştirilerden liberalizmin sosyal ve siyasal eşitlikçi (egaliteryan) taraftarları bile nasibini almışlardır.

Bu iki anlayış tamamıyla ayrı olarak düşünülmüştür. Liberalizm, bireyleri devredilemez haklara sahip olarak; otoritesini de rızadan alan devleti bu hakların koruyucusu olarak gören bir anlayıştır. Cumhuriyetçilik ise yurttaşlık hakkında bir düşünme biçimi olarak tanımlanabilir. Liberalizm, bireyi ekonomik insan olarak ele alan bir düşünme yapısıyla uyumludur. Bu biçimde anlaşılan birey, ortak iyiye hizmet etmek için kendi özel çıkarlarını maksimize etmekten daha fazlasıyla ilgilenmez. Cumhuriyetçilik ise bu tarz hareke eden kişiyi tam bir insan olarak görmez. O daha çok ortak iyinin geliştirilmesi için yurttaşların bir takım karakter özelliklerine ya da erdemlere sahip olması gerektiğini düşünür. Bu erdemlere sahip olan yurttaşlar ortak iyi için bir takım yükümlülükleri yerine getirmek zorundadırlar. Her ne kadar ayrı düşünülse de bu iki anlayış birbirlerini tamamlayabilirler. Yukarıda bunların nasıl birbirleriyle ilişkili olduğu gösterilmiştir. Bunlar ayrı anlayışlar olmaktan ziyade birbirlerini tamamlayıcıdırlar. “Otonomi çok fazla bireyselci yöne doğru çekilirse, yurttaşlık erdemlerine başvuru, otonominin geliştirilmesi ve uygulanmasının diğerlerinin işbirliği ve yardımını gerektirdiğini bize hatırlatır; yurttaşlık erdemlerine başvuru bireysel hakları tehdit ettiği zaman, otonomi talebi bize, politik bütünün kendi yaşamına yön verme hakkına sahip bireylerden oluşmuş ortak bir girişim olması gerektiğini hatırlatır.” (Dagger, 1997: 18)

Yukarıda söz edilen sorunlarla etkili bir biçimde mücadele edebilmek ancak toplumsal olarak ortak bir hayatın zorunlu kıldığı sorumluluklarının farkına varmış yurttaşlara ihtiyaç

vardır. Aksi takdirde demokrasilerimizin tiranlıklara dönüşme ihtimali oldukça fazladır. Demokrasi nadiren dış tehditlere boyun eğen bir politik örgütlenme biçimidir. Onun için en büyük tehlike toplumsal olarak sorumluluklarını yerine getirmeyen ve erdemlere sahip olmayan yurttaşlardan gelir. “Düşmanlar demokrasiyi özalcilik kılığına girmiş umursamazlıkla, hakimiyet kılığına girmiş kibirle, bireycilik kılığına girmiş sorumsuzlukla, hak saplantısı kılığına girmiş bencillikle, uzmanlara boyun eğmek kılığına girmiş pasiflikle, üretkenlik kılığına girmiş hırsla tüketerek, yavaş yavaş içten kemirmiştir.” (Barber, 1995: 18) Bunun için yurttaşlığı güçlendirmek demokrasiler için büyük önemdedir. Bu da ancak cumhuriyetçi unsurlarla liberal unsurların bir sentezini gerekli kılar. Liberaller ortak amaçları kendilerine hedef alan anlayışlardan hep kaçınmaya çalışmışlardır. Mükemmeliyetçi denilen bu anlayışlar için kuşkusu yüzyılımızda yaşanan korkunç olaylar göz önüne alındığında anlaşılabilir bir şeydir. Ancak şu da kabul edilmelidir ki liberalizmde bireysel hak ve özgürlükleri toplumda gerçekleştirmeye çalışan, bunu kendine hedef yapan bir anlayıştır. Sonuçta o da bir insani mükemmellik anlayışına bağlıdır. İyi bir liberal olmak demek bu hak ve özgürlüklerin toplumda gerçekleştirilmesini ve her türlü tehlikeye karşı savunulmasını arzu eden birisi olmak demektir. Yani o da mükemmeliyetçilik anlayışından kendini kurtaramaz. Sonuçta liberalizm “genel bir tarafsızlık düşüncesine temel olamaz. Tam tersine...liberal eşitlikçilik, bireyin değeri, ırkların ve cinsiyetlerin eşitliği, adalet ve fırsat eşitliği, bireysel haklar ve sorumluluklar vb. temel ilkeleri öncül alan son derece ahlaki bir kuramdır. Liberal eşitlikçilik bu ilkelere bağlı olmakla kalmaz; aynı zamanda bu ilkeleri yerleştirmek ve güçlendirmek, bunları çiğneyecek eylemleri ya da uygulamaları yasaklamak için devletin gücünü kullanmaya çalışır.”(Kymlicka, 2004: 305)

Ancak tek bir amaç etrafında örgütlenmiş bir toplum anlayışı, farklı iyi anlayışlarına sahip birey ve gruplardan oluşan modern toplumlarda uygulanma şansı çok düşük bir anlayıştır. Böyle bir anlayış yurttaşlık üzerinden geliştirilebilir. Nitekim John Rawls geç dönem eserlerinde böyle bir girişimin örneği olarak okunabilir. Kuşkusuz 90’larda yurttaşlığa artan bir ilgiyle de yaklaşılması bunun en açık örneğidir. Kymlicka’ya göre yurttaşlık “bir yanda liberal bireysel hak ve yetki düşüncelerine, öte yanda belli bir cemaate üye olma ve bağlanmayı savunan cemaatçi düşüncelere yakından bağlıdır.” (Kymlicka, 2004: 395)

Etkili ve aktif bir yurttaşlıkla yukarıda söz edilen tehditlerle başa çıkmak mümkündür. Bunun için liberalizmin birey anlayışı yurttaş olmanın gereklilikleriyle uyumlu hale getirilmelidir. Her şeyden önce bireycilik kültürünün yıkıcı yanları törpülenmeli ve bireyler yurttaşlara dönüştürülmelidir. Kazandırılan erdemler sayesinde hem politik açıdan aktif hem de farklılıklarını düzenleyebilme yeteneğine sahip yurttaşlar ortaya çıkarılabilir. Aksi takdirde modern demokratik toplumların bir geleceğinden söz etmek mümkün değildir. Çünkü böyle

bir gelecekte insan özgürlüğünden söz edebilmek bile hayal olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. “Etkili diktatörlükler büyük liderler gerektirir. Etkili demokrasiler ise büyük yurttaşlara ihtiyaç duyar.” (Barber, 1995: 18)

2- POLİTİK LİBERALİZM

2.1- İstikrar Sorunu

Kuşkusuz Rawls,, 20 yüzyılın ikinci yarısında politika felsefesini derinden etkilemiş en önemli filozoftur. Özellikle 1971 tarihli ‘A Theory of Justice’ adlı kitabının yayımlanmasıyla kendinden sonraki politika felsefesinin gündemini belirlemiştir. Fakat bu çalışma, Rawls’un bu çok önemli eserinden ziyade geç dönem eserleriyle sınırlanmıştır. Özellikle ‘Political Liberalism, Justice as Fairness: A Restatement’ ve ‘Halkların Yasası’ ve ‘Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması’ adlı eserleri Rawls’un yurttaşlık kuramı ve yurttaşlık erdemleri, dolayısıyla da yukarıda söz edilen sorunlara karşı güçlü bir çözüm olarak kendini göstermesi açısından bu çalışmada merkezi eserleridir. Elbette ki ‘Theory’ nin, 80 sonrası Rawls’u anlamak için merkezi öneme sahip bir eser olduğu ve böyle bir çalışmada göz ardı edilmemesi gerektiği yönünde bir itiraz yöneltilebilir. Ancak burada Rawls’un, başlangıcından sonuna kadar, yıllar boyu geliştirmiş olduğu kuramından ziyade, 80 sonrası geliştirmiş olduğu düşünceleri burada söz konusu olacaktır. Sadece kendisini politik liberalizme götüren yolda ‘Theory’ye kısaca değinilecektir.

Rawls, PL’in giriş kısmında bu eserin ‘Theory’ de var olan bir eksikliği giderme amacıyla yazıldığını belirtir. Rawls ‘Theory’ de faydacılığa ve sezgiciliğe alternatif olabilecek adalet ilkeleri bulma amacındadır. Ayrıca bu ilkeler, aynı zamanda bizim kanaatlerimizle de uyum içinde olmalıdır. Sözleşme geleneğini daha yüksek bir soyutlama düzeyine taşıyan Rawls başlangıç durumu adını verdiği bir ortamda tarafların adalet ilkelerini seçmek için bir araya geldiklerini düşünür. Başlangıç durumu tamamıyla tarih dışı, varsayımsal bir durumdur. Başlangıç durumunda taraflar her türlü tikel bilgiden yoksundurlar. Yani onlar zeka düzeylerini, fiziksel kuvvetlerini, toplum içerisindeki yerlerini, yetenek ve yeterliliklerini bilmezler. Bunlara ek olarak onlar kendi iyi yaşama dair anlayışlarını ve psikolojik eğilimlerini de bilmezler. Bütün bu bilgiler taraflardan esirgenir. Bunun nedeni seçilecek olan adalet ilkelerinin birilerine, doğal şans sonucu ya da toplumsal koşulların olumsuzluğu yüzünden avantaj sağlamasının önüne geçmektir. Bu yüzden Rawls, seçilecek olan adalet ilkelerini de ‘hakkaniyet olarak adalet ilkeleri’ olarak adlandırır.

Rawls, faydacılığın ve sezgiciliğin de aralarında bulunduğu seçenekler arasından kanaatlerimize en uygun iki adalet ilkesinin, taraflar tarafından seçileceğini düşünür. Bu ilkelerin seçimi maksimin kuralı adı verilen bir kural vasıtasıyla seçilir. Bu kurala göre Rawls, seçimin mevcut alternatiflerin en kötü sonuçlarına göre yapılacağını düşünür. En kötü sonuçlardan en az kötü olan, taraflarca seçilir. Bu adalet ilkeleri iki tanedir. Bunlar:

1. Her bir kişi herkes için özgürlüğün en geniş bütünsel sistemiyle bağdaşır olan eşit temel özgürlüklerin en geniş bütünsel sistemine ilişkin eşit hakka sahiptir.
2. Toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler, hem
  - a. adil tasarruf ilkesiyle tutarlı olarak, en az avantajlı olanların azami faydasına olacak şekilde, hem de
  - b. hakkaniyetli fırsat eşitliği koşulları altında herkese açık görev ve pozisyonlara bağlı olacak biçimde düzenlenmelidir. (Rawls, 1971: 60)

Rawls, hakkaniyet olarak adalet ilkelerine göre düzenlenmiş bir toplumun aynı zamanda adil toplum olacağını düşünür. Zaten PL'e yol açan eksiklik de burada yatmaktadır. Çünkü Rawls'un başlangıç durumunda özgür ve eşit taraflarca seçilen iki adalet ilkesi liberal adalet ilkeleridir. Liberal adalet ilkeleri bir iyi yaşam anlayışını, bireyciliği ve otonomiye yücelten bir iyi anlayışını gerektiriyor görünmektedir. Theory'nin 3. kısmında, adalet ilkelerinin uygulanmasıyla ulaşılan iyi düzenlenmiş toplum, Rawls'un aynı adalet ilkelerini kabul eden bireylerden oluşan toplumdur. Bu ise adalet ilkelerinin uygulanabilirliği açısından bir sorun teşkil eder. Çünkü Rawls'a göre modern demokratik toplum birbirleriyle kıyaslanamaz ve uzlaşmaları zor olan makul ve makul olmayan kapsamlı doktrinlerden meydana gelir. Kapsamlı bir doktrin demek yaşamın her alanını düzenleme iddiasında olan bir doktrin demektir. Evet, Rawls, Theory' de sunulduğu biçimiyle hakkaniyet olarak adaletin liberal bir adalet anlayışı olmasından dolayı toplumun farklı iyi anlayışlarına sahip bütün kesimlerince onaylanamayacağını, bu yüzden de böyle bir toplumun istikrarlı bir toplum olamayacağını daha PL'in önsözünde belirtir. "Politik liberalizmin sorunu anayasal bir demokratik rejimin sürekli bir özelliği olan makul kapsamlı doktrinlerin çoğulculuğunun onaylayabileceği politik bir adalet kavramı ortaya koymaktır." (Rawls, 1993: xx) Rawls Theory'de belirtilen adalet ilkelerinin böyle bir amacı karşılamaktan ne kadar uzak olduğunun farkındadır.

Öyle ise kapsamlı bir liberalizm ile politik liberalizm arasındaki fark nedir? Rawls'a göre kapsamlı bir liberalizm ahlaki ilkelerin doğası ve kaynağı hakkındaki soruya yanıt verirken politik liberalizm böyle bir soruya yanıt verme iddiasından tümüyle vazgeçer. Rawls burada şüpheli bir konum işgal ediyor gibi görünebilir. Fakat politik alanda hakikat iddialarının beraberinde getirdiği büyük yıkımların oldukça iyi farkındadır. Çünkü ona göre modern demokratik toplumlarda yaşayanların tek bir kapsamlı doktrin etrafında toplanmaları, ileriki sayfalarda daha net olarak sunulacağı gibi bir takım ciddi ve istenmeyen gelişmelerin sonunda mümkündür. Bu yüzden Rawls kendi adalet ilkelerini de kapsamlı olduğu gerekçesiyle politik bir adalet anlayışına dönüştürür. Yani ahlakın doğası ve kaynağı hakkında bir anlayış olmaktan uzak, yaşamın bütün alanlarını düzenleme iddiasından ziyade sadece temel demokratik kurumlarla ilişkide olan bir adalet anlayışına dönüştürür. Bu şekilde politik bir

adalet anlayışı geliştirmek arzusundaki politik liberalizmin amacı, “Theory’nin işaret ettiği iyi düzenlenmiş toplum anlayışının makul çoğulculuk olgusunu dikkate alarak yeniden düzenlenebileceğidir. Bunu gerçekleştirmek için Theory’de hakkaniyet olarak adalet anlayışını politik bir adalet anlayışına dönüştürür.” (Rawls, 1993: xxiii)

Rawls’un amacı modern demokratik toplumlar için istikrarlı bir yapı oluşturmaktır. O bir takım sorulardan hareketle politik bir adalet anlayışına ulaşmayı arzular. Sorduğu sorular öyle kolay yanıtlanacak türden sorular değildir. Bu soruları yanıtlamaya çalışırken O bir bakıma daha önce savunduğu konulardan uzaklaşır.

2.2- Temel Soru(n)lar

Rawls , daha PL adlı kitabının başında politik liberalizmin bir tanımını vermekten ziyade birtakım sorular sorarak ilerler. Öncelikle O, bir kuşaktan diğerine bir yaşam boyunca toplumun işbirliği içerisindeki ve eşit ve özgür olarak görülen yurttaşlar arasındaki sosyal işbirliğinin hakkaniyetli kurallarını belirleyen en uygun adalet anlayışının ne olduğunu sorar. (Rawls, 1993: 3) Bu temel soruya bir yenisini ekleyerek devam eder. Bu da özgür kurumların kaçınılmaz bir sonucu olarak ortaya çıkan ve anlaşılabilir makul çoğulculuk olgusunun ışığında hoşgörünün zeminlerinin ne olduğudur. (Rawls, 1993: 4) Rawls bu iki soruyu tek bir soruda birleştirir. Bu politik liberalizmin cevap vermeye ve bunu da bir yurttaşlık kuramı aracılığıyla yapmaya çalışacağı bir sorudur. Buna göre “makul dini felsefi ve moral doktrinlerce derinden bölünmüş kalan eşit ve özgür yurttaşların istikrarlı ve adil toplumunun varlığını sürdürmesi nasıl mümkündür? (Rawls, 1993: 4)

Rawls’un politik liberalizmi aynı zamanda daha köklü bir sorunla da yüzleşme gibi çok zorlu bir görevi üstlenir. Bu modernlerin özgürlükleri ile eskilerin özgürlükleri arasında var olan bir gerilimden doğar. Modernlerin özgürlüğü olarak nitelenen bireysel özgürlükler kapsar. Bunlar arasında düşünce özgürlüğü, vicdan özgürlüğü en önemlileri olarak görülür. Eskilerin özgürlüğü ya da eşitlik ise politik özgürlüklere göndermede bulunur. Bu özgürlükler de kamusal yaşamın değerine göndermede bulunan, politik katılımın değerini vurgulayan özgürlükler kapsar. Birinciyi savunan geleneğe en önemli temsilci Locke; ikinciye ise Rousseau gösterilebilir. Birinciyi savunanlar liberal geleneğe dahil iken, ikinciye savunanlar cumhuriyetçi geleneğe dahil edilebilirler. Birinci gruptakiler için bireysel özgürlükler ve haklar oldukça yüksek önemdedir. Bu oldukça ironik bir şekilde demokrasi ile bu şekilde anlaşılabilir temel özgürlükler arasında herhangi bir bağlantının olabileceğini yadsır görünmektedir. Özellikle İsaiah Berlin ve Benjamin Constant gibi liberal filozofların taraftarlığını yaptığı özgürlüğün bu negatif biçimi yönetim olgusuna ilgisizdir. Berlin’in

belirttiği gibi özgürlük ve demokrasi arasında herhangi bir zorunlu ilişki mevcut değildir. Önemli olan rejimin isminden ziyade, ki o bir kendini felsefeye adanmış aydınlanmış bir despotun yönetimi olabileceği gibi bireysel hak ve özgürlüklere müdahalede bulunmayan bir diktatör olabilir, haklara ve özgürlüklere müdahale etmemesidir. Berlinci liberal eğer onun özel alanı dışsal müdahaleden bağıksa, hatta diğerleri onun katılımı olmaksızın kararlar alıp, onu, bireysel haklarına saygı göstermek koşuluyla yönetseler bile kendini özgür hissedecektir. (De Francisco, 2006: 276) Diğer tarafta ise politik katılımın rolünü çok fazla vurgulayan bir görüş mevcuttur. İşte politik bir adalet anlayışı geliştirmeye çalışan politik liberalizm eskilerin ve modernlerin özgürlükleri arasındaki gerilimi ortadan kaldırıp uzlaştırmaya çalışacaktır.

2.3- Politik Bir Adalet Anlayışı

Politik bir adalet anlayışına neden Rawls ihtiyaç duymaktadır? Neden liberal adalet ilkelerinden vazgeçmek istemektedir? Yanıt, Rawsl'un modern demokratik topluma ilişkin çözümlemesinde yatmaktadır.

Bunlardan ilki modern demokratik toplumlar, sadece kapsamlı dini, felsefî ve ahlaki doktrinlerden oluşan çoğulculukla değil aynı zamanda birbiriyle uyuşmayan ancak makul kapsamlı doktrinlerin oluşturduğu çoğulculukla nitelendirilir. Bu çoğulculuğun nedeni ise, Rawls'a göre demokratik kurumların ve insan aklının özgür bir biçimde işlemesidir. Bu göz önünde bulundurulduğunda yurttaşların tümünün aynı doktrin ya da iyi yaşam anlayışına bağlanmaları beklenemez. Rawls bunu makul çoğulculuk olgusu olarak adlandırır. Ve politika felsefesinin görevini, makul olsun ya da olmasın farklı kapsamlı doktrinlerin üzerinde görüş birliğine varacakları politik adalet ilkesi bulmak olarak belirler.

Bu, herhangi bir kapsamlı doktrin herkesin onayını alması için devlet gücünün baskıcı kullanımını gerektirmesi olgusuyla yakından ilgilidir. Eğer ki bir doktrin toplumun tamamında egemen olacaksa bu devlet gücünün baskıcı kullanımıyla mümkündür. Rawls bunu baskı olgusu olarak algılar. Fakat demokratik bir toplumda politik güç özgür ve eşit olarak görülen yurttaşların birbirleriyle ilişkilerinde uygulamış oldukları güçtür. O zaman bu gücün uygulanması hangi açılardan meşrudur? Eğer ki yurttaşlar bu gücü uygularken kendi dinsel, moral ya da felsefî doktrinlerine dayanırlarsa bu gücü uygulamalarının meşruluğundan söz etmek olanaksızdır.

Bu yüzden Rawls makul kapsamlı doktrinlerin üzerinde anlaşabileceği adalet ilkelerinin peşindedir. Bu ilkeler bağımsız bir duruş noktası olacak ve makul olsun ya da olmasın, bütün kapsamlı doktrinlerin üzerlerinde anlaşacakları ilkeler olmak zorundadır. Yukarıda belirtilen modern demokratik toplumun yapısından kaynaklanan olgular böyle bir adalet anlayışını

zorunlu kılmaktadır. Bu ilkeler aynı zamanda yurttaşların politik gücü kullanırken bu ilkelere göre hareket etmek zorunda olduklarından meşruluk problemine de bir yanıt olacaklardır. Bu yüzden Rawls kendi adalet ilkelerini politik adalet ilkeleri olarak nitelendirir.

Rawls'un politik bir adalet anlayışı üç temel özelliğe sahiptir. Kendi hakkaniyet olarak adalet ilkelerinin bu özelliklere sahip olduğunu düşünür. (Rawls, 1993: 11) Bu özellikler hakkaniyet olarak adalette bulunurlar ve bu bakımdan o politik bir adalet anlayışıdır. Nedir bu özellikler? Her şeyden önce o toplumun sosyal, politik ve ekonomik yapısına uygulanacak olan bir anlayıştır. Yani onun konusu toplumun temel yapısıdır. Temel yapıdan kastedilen toplumun ekonomik, politik ve siyasal kurumları ve bunların oluşturduğu nesilden nesle devam eden bütünleşmiş bir işbirliği sistemi olarak toplum düşüncesidir. Böyle bir yapı kapalı bir topluma işaret eder. Yani o yalnızca doğumla girip ölümle terk ettiğimiz bir toplumdur. Fakat bu amaçlar için yapılan bir soyutlamadan ibarettir.

Politik bir adalet anlayışına ait ikinci özellik ise onun sunulmuş biçimine aittir. Politik bir adalet anlayışı kapsamlı doktrinlerden bağımsız olarak sunulur. Kapsamlı doktrinler toplumun arka plan kültürü olarak da görülen sivil topluma aittirler. Politik bir adalet anlayışı her ne kadar bu kapsamlı doktrinlerle ilişki içinde duruyor olarak görünse de varlığı onlardan bağımsız olarak sunulur. Rawls'a göre "politik bir anlayışın ayırt edici özelliği onun bu tür geniş bir arka plandan bağımsız ya da ona gönderme yapmadan kendi başına duran bir anlayış olarak sunulmuş olmasıdır." (Rawls, 1993: 12) Kapsamlı bir anlayış ile politik bir anlayış arasındaki temel fark kapsamlı bir anlayış hayatın bütün öğelerini düzenleme iddiası taşıırken politik bir anlayışın sadece temel yapıyla kendisini sınırlamasıdır.

Politik bir adalet anlayışına ilişkin üçüncü özellik ise, onun "içeriğinin demokratik bir toplumun kamusal politik kültüründe bulunan belli temel düşünceler ışığında ifade edilmesidir." (Rawls, 1993: 13) Bu, politik bir adalet anlayışının somut temeller üzerinde inşa edileceği anlamına gelir. Bu gerçekçi bir politik kurama dair Rawlsçu ilginin sonucu olarak karşımıza çıkar. Özellikle Rawls'un kuramının merkezi noktasını teşkil eden eşit ve özgür yurttaşlar, hakkaniyetli bir işbirliği sistemi olarak toplum düşüncesi, özgürlükler ve haklar gibi temel anlayışlar, zaten içerisinde yaşanılan demokratik toplumun politik kültüründe var olan anlayışlardır. " Öyleyse hakkaniyet olarak adalet belli bir politik gelenekten başlar ve toplumu nesilden nesle süren hakkaniyetli bir işbirliği sistemi olduğu düşüncesini kendine temel olarak alır." (Rawls, 1993: 14) Rawls'un sırtını dayadığı politik gelenek demokratik gelenektir.

Bu özelliklerden dolayı hakkaniyet olarak adalet politik liberalizmin ihtiyaç duyduğu politik bir adalet anlayışı olarak görülebilirler.

2.4- Hakkaniyetli Bir İşbirliği Sistemi Olarak Toplum

Hakkaniyet olarak adalet için en temel düşünce, hakkaniyetli bir işbirliği sistemi olarak toplum düşüncesidir. Aranılan adalet ilkelerinin amacı bu işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını belirlemektir. Böyle bir işbirliği sistemi kamusal olarak tanınmış kurallar ve prosedürlerle belirlenir. Adalet ilkeleri yurttaşlar için temel özgürlükleri düzenlerken, aynı zamanda bu işbirliğinin ürünlerinden adil bir biçimde pay almalarını da garanti eder. Bu toplum düşüncesi diğer iki önemli düşünceyle ilişki içinde bulunur. “Eşit ve özgür kişiler olarak yurttaşlar fikri; ve iyi düzenlemiş toplum fikri, yani kamusal bir adalet anlayışıyla etkin bir biçimde düzenlenmiş toplum fikri.” (Rawls, 2001: 3) Rawls’a göre kişi, yurttaş olabilen, yani ömür boyu toplumun, işbirliğine girebilen bir üyesidir. Rawls demokratik geleneğe dayanarak buradaki yurttaşların eşit ve özgür olduklarını belirtir. Sahip oldukları iki moral güç (bir adalet duygusu ve bir iyi anlayışı için kapasite) ve akıl güçleri (yargılama, düşünme ve bu yeteneklerle ilişki içinde çıkarım) dolayısıyla kişiler özgürdürler. Bu güçlere minimum derecede sahip olma ve toplumun işbirliğine giren üyeleri olma ise kişileri eşit yapar. (Rawls, 1993:19)

Hakkaniyetli işbirliği düşüncesinin üç önemli özelliği vardır. Bunlardan ilki bu işbirliği sosyal olarak koordine edilemez. Yani merkezi güçlü bir otoritenin emirleriyle koordine edilemez. Daha ziyade o işbirliğine iştirak edenlerin kendi durumlarını uygun olarak düzenlemek için herkesçe tanınan kurallar ve prosedürler ile devam ettirilir.

İkinci olarak sosyal işbirliği düşüncesi işbirliğinin hakkaniyetli koşulları düşüncesini kapsar. Bu koşullar diğerlerinin de kabul etmesi amacıyla her katılımcının makul olarak kabul edebileceği ve kimi zaman da kabul etmesi gereken koşullardır. Bu koşullar bir karşılıklılık düşüncesine dayanır.

Son olarak sosyal işbirliği düşüncesi bir akılsal avantaj ya da iyi düşüncesi içerir. Öbür türlü katılımcıların işbirliğini devam ettirmesi mümkün değildir. Katılımcılar işbirliğine katılarak kendi bakış açılarından kendi iyilerini ilerletmeyi amaçlarlar. Bu onların akılsal olarak avantajıdır.

İşte politika felsefesinin görevi bu şekilde görülen ve anlaşılan sosyal işbirliğinin; eşit ve özgür, aynı zamanda akılsal ve makul üyeleri olarak görülen yurttaşlar arasında işbirliğinin hakkaniyetli şartlarını tanımlayan kabul edilebilir bir politik adalet anlayışını bulmak ve bunun uygulanmasını ortaya sermektir. Buna göre o: “politik ve toplumsal kurumlarca tanımlanan hak ve görevleri belirtir. Ve sosyal işbirliğinden doğan faydaların paylaşılmasını düzenler. Aynı zamanda işbirliğinin devam etmesi için gerekli yükümlülükleri tahsis eder.” (Rawls, 2001: 7) Burada işbirliğinin üyeleri olarak görülen kimseler bireyler olmaktan ziyade

yurttaşlar olarak nitelendirilir. Toplumun bir işbirliği sistemi olarak devam ettirilmesine yönelik Rawls'un yükümlülüklerine yapmış olduğu vurgu burada oldukça önemlidir.

Burada işbirliği düşüncesi diğer iki temel düşünceyle ilişki içerisinde bulunur. Bunlar "eşit ve özgür olarak yurttaşlar düşüncesi ve iyi düzenlenmiş toplum düşüncesi, yani kamusal bir adalet anlayışıyla etkin bir biçimde düzenlemiş toplum düşüncesidirler." (Rawls, 2001: 5) İyi düzenlenmiş toplum adalet ilkelerine göre düzenlenmiş toplumdur. Böyle bir toplum adalet ilkelerinin herkes tarafından kabul edildiği ve bunun herkes tarafından bilindiği bir toplumdur. Adalet ilkelerinin uygulandığı kurumları ifade eden toplumun temel yapısının bu ilkeleri uyguladığı da herkes tarafından bilinir. Böyle bir toplumun yurttaşları etkili bir adalet duygusuna sahiptirler. Onlar bu adalet duygusu sayesinde sorumluluklarını ve ödevlerini bilip yerine getirirler ve sosyal konumlarını da adalet ilkelerince anlar ve ona uyarlar. Birbirlerine karşı adil olma yükümlülüğünü paylaşır ve kamusal tartışmalarında bu ilkeleri kendilerine rehber alırlar.

İyi düzenlemiş toplum, Rawls'a göre iki anlama sahiptir. Birincisi yukarıda da değinildiği gibi bu toplum politik bir adalet anlayışı tarafından etkili bir biçimde düzenlemiş bir toplumdur. Fakat bu düşünce eğer toplumun bütün üyelerinin aynı politik adalet anlayışın kabul edip diğerlerinin de bunu yaptığını bildiğimiz zaman farklı bir anlama sahiptir. Makul çoğulculuk olgusu göz önüne alındığında toplumun bütün üyelerinin aynı kapsamlı doktrini seçmesi mümkün değildir. Fakat farklı kapsamlı doktrinleri savunan demokratik yurttaşlar politik bir adalet anlayışı üzerinde anlaşabilirler. Böylelikle iyi düzenlenmiş bir toplum demokratik bir toplumda yurttaşların sosyal birliği gerçekleştirebilmeleri için en makul temel olarak görülebilir.

2.5- Temel Yapı Kavramı

Rawls'un politik adalet ilkeleri toplumun temel yapısına uygulanır. Yani temel yapı politik adalet ilkelerinin birinci nesnesidir. Bu yapı adalet ilkelerinin uygulandığı alandır. Bu yapı politik, toplumsal ve ekonomik kurumlardan meydana gelir. Bağımsız yargı, mülkiyet biçimleri, ekonomik ve bazı biçimleriyle aile bu yapıya aittir. Bireyler ve kurumların yaşamları bu yapı içerisinde vuku bulduğundan adalet ilkeleri de toplumun temel yapısı için tasarlanır. Temel yapı adaletin birincil nesnesidir. Çünkü "temel yapının yurttaşların fırsatları ve onlardan yararlanma yeteneklerine ilaveten karakterleri, harekete geçmeleri ve amaçları üzerindeki etkileri geniştir. Ve yaşamın başlangıcından itibaren gözlenir." (Rawls, 2001: 10) Kim olduğumuz ve kimliğimiz üzerindeki derin etkilerinden dolayı adalet ilkeleri toplumun

temel yapısını birincil nesne olarak ele alır ve uygulanma alanı da yine bu temel yapıyla sınırlanır.

2.6- Eşit ve Özgür Kişiler Olarak Yurttaşlar

Rawls bireycilikten ve birey anlayışından bunlar kapsamlı liberalizme ait anlayışlar oldukları gerekçesiyle vazgeçer. Gerçekten de hem JF'te hem de PL'de bireyciliğe hemen hemen hiç vurgu yapılmaz. Yalnızca PL'de terime dört defa göndermede bulunur. JF'te ise bireycilik ya da birey terimlerine herhangi bir yerde rastlanması olanaksızdır. Rawls'ta birey politik liberalizmiyle birlikte politik kişiye yani yurttaşa dönüşmüştür.

Yurttaşlar eşit ve özgür kişiler olarak iki moral güce sahip olarak düşünülür. Bu moral güçleri sayesinde onlar bütün bir hayat boyu süren işbirliği olarak görülen toplumun tam birer üyeleri haline gelirler. Bu moral güçler bir adalet duygusu ve bir iyi anlayışına bağlanma düşüncesidir. Bu moral güçler sayesinde yurttaşlar eşit ve özgürdürler.

Bir adalet duygusuna sahip olmayla yurttaşlar sosyal işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını belirleyen adalet ilkelerinden hareketle eylemde bulunabilirler. Adalet ilkelerini tanıma, onlara uyma, onlardan hareketle eylemde bulunmayı belirten adalet duygusu her yurttaşa bulunduğundan yurttaşlar birbirleriyle eşittirler. Yurttaşlar aynı zamanda bir iyi anlayışına uygun olarak hayatlarını sürdürürler. Bu iyi anlayışını takip edebilirler ya da yeniden düzenleyebilirler. Hatta tamamıyla bu iyi anlayışından vazgeçebilirler. Bunları yaparken onlar hem akılsal hem de özgürdürler. Görüldüğü gibi yurttaşların eşit ve özgür oluşları onların iki moral güce sahip olmalarıyla açıklanır. Bu politik kişi ya da yurttaş kavrayışı Rawls'a göre demokratik bir toplumun kamusal politik kültüründe bulunur. (Rawls, 2001: 19) Yurttaşların moral güçleri Rawls'ta önemli bir yer tutan makuliyet ve akılsallık ile yakından ilişkilidir. Yurttaşlar adalet ilkelerini tanıyıp onlardan hareketle ve onlara uyarak eylemde bulunmaları bakımından makuldürler. Yurttaşların makuliyeti onların temel toplum yapısı için seçilen politik adalet anlayışına göre eylemde bulunacakları anlamına gelir. "Kişiler, eşitler arasında, bir yönüyle işbirliğinin hakkaniyetli şartları olarak ilke ve standartlarını, diğerlerinin de aynısını yapacakları güvencesi verildiğinde, önermeye ve onlara isteyerek uymaya hazır oldukları zaman makuldürler." (Rawls, 1993: 49)

Kişiler makul olmanın yanında akılsal olarak da hareket ederler. Akılsal olmak açısından kişiler, kendi iyi anlayışlarını gerçekleştirmek için eylemde bulunurlar. Bunun için en uygun araçların seçimi kişilerin akılsallığı çerçevesinde mümkündür. Ancak Rawls'a göre akılsallık, toplumsal işbirliğinin hakkaniyetli koşulların uymak için gereken ahlaki hassasiyetten yoksundur. Bu hassasiyeti makuliyet sağlar. Bu onların birbirlerinden ayrı olduklarını

belirtmez. “Yalnızca makul ajanlar adil işbirliğiyle ilerletmeyi isteyecekleri hiçbir amaca sahip değildirler; yalnızca akılsal ajanlar bir adalet duyusuna sahip değillerdir ve diğerlerinin geçerli iddialarının bağımsızlığını anlamakta başarısız olurlar.” (Rawls, 1993: 52) Anlaşıldığı gibi yurttaşlarda bulunması gereken bu iki özellik sahip oldukları moral güçlerle ilişki içerisinde onların toplumsal işbirliğinin tam birer üyeleri olmaları için zorunludur. Yalnızca akılsal olan kişiler liberal düşüncenin kendi amaçlarını her şeyin üzerinde gören, araçsal olarak akıl yürüten yalnız bireyinin yaptığı gibi hep kendini düşünen fırsatını her bulduğunda toplumsal düzeni çıkarları lehine bozmaya hazırdırlar. Onlar, bir adalet duyusundan yoksun oldukları ve bu yüzden de makul olmadıkları için istikrarlı bir toplumsal düzenin, onlarla devam ettirilemeyeceği Rawls’un düşüncelerinde açıkça yer alır. Yalnızca adalet duyusuna sahip olmak ise bir iyi anlayışı geliştirmekten yoksun olduğu için adaletin gereklerini yerine getiremez. Zaten iyi anlayışlarının var olmadığı bir durumda, bu iyi anlayışlarını geliştirilmesi düşüncesini de kapsayan adaletin mümkün olmadığı Rawls’un düşüncelerinden çıkan bir sonuçtur.

Akılsallığa karşıt olarak makuliyet, işbirliğine giren herkesin sahip olması gereken bir özelliktir. Akılsallık açıklandığı gibi yurttaşların bir iyi anlayışını benimseme, düzeltme ya da tamamıyla terk etmesiyle ilgilidir. Yurttaşlar akılsallık bağlamında farklılaşabilirler. Yani işbirliğinden elde edecekleri fayda kendi iyi anlayışlarına göre farklılaşabilir. Aksine makuliyet herkesin sahip olması gereken bir özelliktir. Bunun sayesinde işbirliği geliştirilebilir. Eğer ki yurttaşlar tarafından işbirliğine dair makul olmayan şeyler önerildiğinde, işbirliği devam etmez..

Ayrıca makuliyetin kamusal bir boyutu da vardır. Makuliyet sayesinde toplumsal ve politik alanda diğerleriyle adil işbirliğinin şartlarını belirlemek için tartışmaya girilir. Burada herkesin, diğer herkesin de aynısını yapacağını bilmesiyle toplumsal işbirliğine uygun olarak hareket edilir. Bu kamusal yaşamın temelinde yatan tutumlardan biri olan diğerine güveni işaret eder. Makuliyet, karşdakine güvenmeyi kapsar. Kişiler kendi amaçlarına akılsallık çerçevesinde ulaşmaya çalışırken, bunu ancak bir toplum içerisinde bir işbirliği durumunda mümkün olduğunu bilirler. Rawls’ göre makuliyet ne fedakarlığı ne de bencilliği işaret eder. Rawls’un da belirttiği gibi makul yurttaşlardan oluşan toplum “ne bir azizler ne de bir benciller toplumdur. (Rawls, 1993: 54)

Yukarıda belirtilenler makuliyetin birinci boyutuyla ilgilidir. Buna göre yurttaşlar, işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını önermeye ve diğerlerinin de bunları yapıp işbirliğini sürdürdükleri müddetçe işbirliğini devam ettirmeye hazırdırlar. Bunun dışında makuliyetin birde ikinci boyutu vardır. Bu da kişilerin herhangi bir konuda anlaşamamaları ile ilgilidir. Bunlar makul kişiler arasında meydana gelen anlaşmazlıkların nedenleri olarak anlaşılan

muhakeme zorluklarıdır. Makul kişiler her şey üzerinde anlayamayacaklarını bilir ve bunu ilişkilerinde kabul ederler. Makul anlaşmazlık olarak da nitelenen bu durumun nedeni muhakeme zorluklarıdır. Rawls altı tür zorluk belirler. Bunlar, üzerlerinde değerlendirme yapmanın zor olduğu ya da konu üzerindeki kanıtın çelişkili ve karmaşık olmasından dolayı yargılamanın gerçekten imkansız olduğu durumlardır. Bunlar burada derinlemesine incelenmeyecektir. Ama makul kişilerin muhakeme zorluklarını ve bunlardan dolayı ortaya çıkan makul anlaşmazlıkları kabul ettiklerini belirtmek önemlidir. Bu neden kişiler arasında görüş anlaşmazlıkları olabileceğini açıklayan ve bunun doğal olduğunu ifade eden bir açıklamadır.

Makul kapsamlı doktrinlerin makullükleri de bu makuliyet anlayışından çıkar. Makul kapsamlı doktrinler bazı konular üzerinde görüş ayrılıklarının olabileceğini ve toplumda herkesin bu yüzden aynı doktrini kabul etmeyeceğini bilirler. Bunun dışında işbirliğini ve bunu düzenleyen adalet ilkelerini tanır ve bunları korurlar. Makul kapsamlı doktrinleri yalnızca kapsamlı olan doktrinlerden ayırmanın en önemli noktaları bunlar olarak görülüyor.

2.7- Yurttaş Özgürlüklerinin Kaynakları

Yurttaşların öncelikle kendilerini ve diğerlerini bir iyi anlayışına bağlanabilme, onu düzenleme ve terk edebilme moral gücüne sahip olmalarından dolayı özgür oldukları yukarıda belirtilmişti. Rawls için yurttaşlar hep aynı iyi anlayışını takip etmeyebilirler. Yeri geldiğinde bu iyi anlayışını yeniden gözden geçirebilir hatta tümüyle terk edebilirler. Fakat bu kişiliği değiştirmez. Yurttaşlar bir iyi anlayışını terk etseler bile demokratik bir toplumda sahip oldukları statüyü korumaya devam ederler. Politik olarak sahip oldukları bu statü yani yurttaşlık statüsü Rawls'a göre onların iyi anlayışlarından bağımsızdır.(Rawls, 1993: 30) Rawls burada çok önemli bir ayrıma gider. Politik ve politik olmayan yönümüz arasında yapılan bir ayırım. Politik yönümüze belirten eşit ve özgür yurttaşlar olarak adalet ilkelerini benimser ve bunları toplumun temel yapısında uygulanıyor olarak görmek isteriz. Bu politik olan yanımız ya da kamusal statümüz bize bazı yükümlülükler dayatır. Yurttaşlar olarak yükümlülüklerimiz bize iyi düzenlenmiş toplumun devamı ile diğerleriyle olan ilişkilerimizde adaletin gereklerine uygun davranmamızı öğütler. Öbür türlü politik bir adalet anlayışına göre düzenlemiş toplumun devamı düşünülemez.

Yurttaşlar ayrıca kendilerini ileri sürdükleri geçerli iddiaların doğrulayıcı kaynakları olarak gördükleri için de özgür sayılırlar. “yani, kendilerini, kendi iyi anlayışlarını öne çıkarmak için (bunlar kamusal adalet anlayışının öngördüğü sınırlar içerisinde gerçekleştiği müddetçe) kendi kurumları üzerinde iddiada bulunma hakkına sahip olarak görürler.” (Rawls, 1993: 32)

Bu iddialar kamusal bir adalet anlayışının sınırları içinde öne sürüldüğü müddetçe makul ve izin verilebilirdir. Böylece onlar içinde yaşadıkları toplumsal kurumları, kamusal ya da politik adalet anlayışına uygun bir biçimde etkileyebilme gücüne sahiptirler. Bu açıdan onlar özgürdürler yani iddialarının geçerli kaynakları oldukları için.

Yurttaşların özgür olarak görüldükleri bir diğer nokta ise yurttaşların işbirliğine katılarak kendi amaçları doğrultusunda sorumluluk alabilmeleridir. Burada yurttaşlar kendi amaç ve hedeflerini işbirliğine yaptıkları katkıya göre değiştirip yeniden düzenleyebilirler.

Toparlamak gerekirse politik liberalizmin temel düşüncelerinden birisi de eşit ve özgür olarak görülen moral kişiler olarak yurttaşdır. Yurttaşlar toplumun bütün bir ömür boyu süren işbirliğine giren üyeleri olarak görülürler. Yurttaşların işbirliğinin tam birer üyeleri olarak görülebilmesi için onlar iki moral güce sahip olarak görülürler. Bu iki moral güç, bir adalet duygusu ve bir iyi anlayışı kapasitesi, yurttaşları hem eşit ve özgür yapar hem de onları toplumun işbirliğine giren tam üyeleri yapar. Peki bu eşit ve özgür yurttaşlar arasında, bir ömür boyu gerçekleşen sosyal işbirliğinin hakkaniyetli koşulları nasıl belirlenecektir. Yani bu koşulları belirleyen adalet ilkeleri hangi koşullar altında seçilir.

2.8- Başlangıç Durumu

Başlangıç durumu düşüncesi, toplum özgür ve eşit yurttaşlar arasındaki bir işbirliği sistemi olarak görüldüğünde, özgürlük ve eşitliği gerçekleştirmek için en uygun adalet anlayışlarından ya da o anlayışların başka biçimlerinden hangisi olduğunu belirlemek üzere geliştirilen bir düşüncedir. (Rawls, 1993: 22) Burada bu adalet ilkelerinin kaynağına ilişkin bir takım anlayışlar arasında seçim yapılacaktır. Toplumsal işbirliğinin hakkaniyetli koşulları kişilerin dışından bir güç tarafında mı belirlenir? Ya da bu koşullar, kişilerin bilgisine sahip oldukları bağımsız bir ahlaki düzenden mi kaynaklanırlar? Yoksa bu koşullar kişilerin karşılıklı avantajlarına göre mi ortaya konur? Hakkaniyet olarak adalet en son verilen yanıt benimsemektedir. Yani o toplumsal işbirliğinin koşulları belirlenirken eşit ve özgür olarak görülen yurttaşların karşılıklı avantajını göz önünde bulundurarak yanıt verir.

Başlangıç durumu yukarıda bahsedilen işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını belirlemek için eşit ve özgür yurttaşların temsilcilerinin bir araya geldiği varsayımsal bir durum olarak tasarlanır. Başlangıç durumunda yurttaşların temsilcileri olarak taraflar birbirleriyle eşit olacak bir biçimde konumlandırılırlar. Buradaki simetri düşüncesi tarafların birbirleriyle olan ilişkilerinde birbirlerine üstünlük kurmalarının önüne geçilmesi amacıyla tasarlanır. Zaten taraflar tekrar belirtmek gerekirse eşit ve özgür olarak görülen yurttaşların temsilcileridir.

“Tarafların amacı temsil ettikleri yurttaşların tam bir kişi olmalarını sağlayacak, yani ahlaki yeteneklerini tam olarak geliştirmelerini ve kullanmalarını ve oluşturacakları belirli bir iyi anlayışını takip etmelerini sağlayacak adalet ilkeleri üzerinde anlaşmaya varmaktır.” (Rawls, 1993: 77)

Taraflardan yurttaşların iyi anlayışlarına ait bilgiler esirgenir. Burada yine oldukça zekice bir hamle kendini gösterir. Çünkü seçilecek olan adalet anlayışları herhangi bir kapsamlı doktrinden doğarsa politik olma özelliğini yitirir. Bu durumda taraflar tarafından kabul edilmesi beklenemez. Kabul edilse bile bu zorlamayla gerçekleştirilir. Bu özgür ve eşit yurttaşlar düşüncesiyle tümüyle uyumsuz bir durum yaratır. Bu yüzden “ belli bir dinsel, felsefi ya da ahlaki doktrine sahip olmamız, belli bir iyi anlayışı ile ilişki içinde olan o doktrinin lehine olacak bir adalet anlayışını önermemiz ya da başkalarının kabul etmesini beklememiz için iyi bir sebep değildir. (Rawls, 1993: 24) Bu yüzden Rawls iyi anlayışlarına dair tikel bilgiyi dışarıda tutar. Yalnızca iyi anlayışlarına ait bilgiyi dışarıda tutmaz. Taraflar temsil ettikleri yurttaşların fiziksel özelliklerini, doğal yetenek ve yeterliliklerini, etnik gruplarını, zeka ve güç gibi özelliklerini de dışarıda bırakır. Bunun en önemli nedeni kimsenin bu gibi hak edilmemiş özelliklerden dolayı avantaj sağlayamamasıdır. Böylece seçilecek olan ilkelerin hakkaniyetli olması sağlanır. Rawls bu bilgileri dışarıda tutmak için cehalet peçesi (the veil of ignorance) adını verdiği bir anlayış kullanır. Taraflar, temsil ettikleri yurttaşların, onlara avantaj sağlayabilecek özelliklerini bilmezler.

Tarafların adalet ilkelerinin seçiminde maruz kaldıkları bu sınırlamalar makuldür. Rawls’un politik adalet anlayışının merkezi kavramlarından biri olan aynı zamanda da yurttaşların moral güçlerinden birini oluşturan makul kavramı burada da iş başındadır. Taraflar, temsil ettikleri kişilerin iyi anlayışını geliştiriyor olarak görülen adalet ilkeleri üzerinde akılsal bir anlaşmaya ulaşmaya çalışırken makul olan bu koşullar tarafından sınırlanırlar. Bu koşullar tarafların simetri içerisinde bulunması ve iyi anlayışlarının cehalet peçesinin arkasında bırakılması makuldür. Burada makulün akılsal üzerinde bir üstünlüğü vardır. Ve hakkın iyiye önceliğinin vurgular. Fakat şu geçerken belirtilmek zorundadır ki makul olma aslında daha önemli bir iyi ile, yani farklı iyi anlayışlarından oluşan bir toplumun istikrarı ile doğrudan bağlantılıdır.

Peki taraflar neleri bilirler? Taraflar modern demokratik toplumlarda var olan tarihsel koşulları yansıtır olarak alınan adaletin nesnel şartlarını bilirler. Bunlar “ ılımlı kıtlık ve herkesin uygun bir yaşam standardına sahip olması için sosyal işbirliğinin ürünlerinden faydalanmayı kapsayan ve adaletin nesnel şartları olarak adlandırabileceğimiz şeyleri kapsarlar. Birde, modern demokratik bir toplumda, yurttaşlar kendi iyi yaşam anlayışlarının ışığında makul olmasına rağmen, farklı, birbirleriyle ölçülemeyen ve uzlaşmayan kapsamlı

doktrinleri onayladıkları olgusunu yansıtan şartlarda gerçekten önemlidir.” (Rawls, 2001 :84) Bu olgu “makul çoğulculuk olgusu” (the fact of reasonable pluralism) olarak adlandırılır. Taraflar bunun bilgisine sahip oldukları gibi “baskı olgusu” (the fact of oppression) hakkında da bilgiye sahiptirler. Daha önce de belirtildiği gibi Rawls bu olguyla iyi yaşam anlayışına dair doktrinlerin tek bir doktrini kabul etmelerinin devletin gücünün baskıcı kullanımını gerektirdiği belirtir. Bu bilgilere başlangıç durumunda seçim yapan taraflar sahiptir. Aksi takdirde onlar en uygun adalet ilkelerini seçemeyeceklerdir.

Seçilecek olan adalet ilkelerinin amacı nedir? Öncelikle o, eşit ve özgür olarak görülen yurttaşlar arasında bir ömür boyu devam ediyor olarak düşünülen işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını belirleme amacına sahiptir. Bu ilkeler aynı zamanda temsil edilen yurttaşların tam bir kişi olmaları için gerekli olan iki ahlaki gücün gelişimini sağlamaya yönelik ilkelerdir. Eğer ki yurttaşların iki ahlaki gücü geliştirilmez ise onların sosyal işbirliğinin üyeleri olarak kalmaları olanaksızdır. Peki bu iki moral güç hangi araçlarla geliştirilir. Rawls burada ilksel iyiler (primary goods) anlayışını kullanır. Bu iyilerin varlığı diğer önemli bütün kavramlar gibi demokratik bir toplumun kamusal kültüründen çıkarılır. Bunlar herhangi bir kapsamlı doktrinden çıkarılamazlar. Çünkü demokratik toplumda yaşayan eşit ve özgür olarak görülen yurttaş kavramı, bu ilksel iyiler anlayışının dayanağıdır. “Bunlar, kendi iyi anlayışlarını takip etme ve iki ahlaki güçlerini tam olarak uygulama ve uygun bir biçimde geliştirmede yurttaşları yetenekli kılan farklı sosyal koşullar ve her duruma uygun düşen zorunlu araçlardır...İlksel iyiler, politik bir anlayışın ışığında yalnızca herhangi bir normatif anlayıştan ayrı olarak insan varlıklarını değil, toplumun bütün olarak işbirliğine girebilen üyeleri olan yurttaşlar olarak görülen kişilerin gereksindiği ve ihtiyaç duyduğu şeylerdir. Bu iyiler bütün bir hayatı eşit ve özgür yaşayan kişiler olarak yurttaşların ihtiyaçlarıdır.” (Rawls, 2001: 58) Bu iyilerin taraflarca göz önünde bulundurulmasının temel nedeni, eşit ve özgür yurttaşların faydasını yerine getirmek için her şeyi yapmanın bu tarafların amacı olmasındandır. Taraflar temsil ettikleri yurttaşlar hakkında bilgilerin cehalet peçesinin ardında kalmasından dolayı en iyisini yapmaya çalışırlar. Bu yüzden de birincil değerler listesini göz önünde bulundururlar. Bunlar;

- a- Temel hak ve özgürlükler; düşünce ve vicdan özgürlüğü ve diğerleri.
- b- Hareket özgürlüğü ve özgür meslek seçimi
- c- Sorumluluk ve otorite ile ilgili pozisyonlar ile görevler için güç ve ayrıcalık
- d- Zenginlik ve gelir
- e- Öz saygının sosyal temelleridirler.

Bu iyiler yurttaşların iki ahlaki gücünün geliştirilmesine yardımcı olduklarından adalet ilkeleri açısından oldukça önemlidirler. Adalet ilkeleri seçilirken bu iyilerin kimler için ne derecede ve nasıl belirleneceği göz önünde tutulur.

2.9- Adalet İlkeleri

Eşit ve özgür olarak görülen yurttaşların temsilcileri işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını belirlemek için hakkaniyet olarak adalet ilkelerini seçerler. Bu ilkeler;

- a- Herkes, diğerlerininle uyum içinde olan, tam olarak yeterli eşit temel hak ve özgürlükler düzeni için eşit bir hakka sahiptir; bu düzende eşit politik hakların ve sadece bu hakların değerleri eşit olarak tanınır.
- b- Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler iki şartı karşılamalıdır. Birincisi, eşitsizlikler herkese, hakkaniyetli bir fırsat eşitliği altında açık olan konumlara ve makamlara bağlanmalıdır. İkincisi, bu eşitsizlikler toplumun en dezavantajlı üyelerinin en çok yararına olmalıdır. (Rawls, 1993: 5- 6)

Hakkaniyet olarak adalet olarak adlandırılan politik adalet ilkeleri bu iki ilkedен oluşur. Bu ilkelerden birincisi temel özgürlük ve hakları herkes için garanti altına alır. Diğer iki ilke ise sırasıyla hakkaniyetli fırsat eşitliği ve fark ilkesidir. Bu ilkelerin sıralanışı da önem sırasına göreler. Yani, birinci ilke ikinci ilkedен; ikinci ilkenin birinci kısmı da ikinci kısmından daha önemlidir. Bu yüzden toplumdaki ekonomik düzeltmeler için özgürlükleri kısıtlamak Rawls için doğru değildir. Özgürlükler ancak daha çok özgürlük adına kısıtlanabilir. Aynı zamanda bu ilkeler birbirleriyle ilişki içerisinde bulunurlar. Birinci ilkenin ifade ettiği temel özgürlüklerin korunması yeterli değildir. Aynı zamanda temel özgürlüklerin kullanılabilmesi için kişilerin ekonomik açıdan da iyi durumda olması gereklidir. Hakkaniyet olarak adalet bu açıdan bakıldığında sosyal ve siyasal açıdan eşitlikçidir. Bu yüzden ikinci ilke yani fark ilkesi birinciyle özel bir ilişki içerisinde bulunur. O yurttaşların politik özgürlüklerini de kapsayan temel özgürlüklerini ilerletip koruyabilmeleri için asgari düzeyde gelir ve zenginliği sağlamayı amaçlar.

Burada dikkat çekici noktalardan birisi de birinci ilkeye eklenen politik özgürlüklerin değeri adlı ifadedir. Burada Rawls, modernlerin ve eskilerin özgürlükleri arasında var olan gerilimin ortadan kaldırılmasına yönelik bir girişimde bulunur. Bu ileriki sayfalarda açıklanacaktır. Burada toplumun temel yapısına uygulanacak olan ve işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını belirleyecek olan politik adalet anlayışının hakkaniyet olarak adalet ilkeleri olduğunu belirtmek gerekir. Peki bu ilkeler birbirlerinden farklı makul kapsamlı doktrinlerin desteğini almakta başarılı olabilirler mi? Bu soruya uygun bir yanıt bulabilmek için, örtüşen

görüşbirliği (overlapping consensus) anlayışının yeni bir başlık altında irdelenmesi gerekmektedir.

2.10- Örtüşen Görüşbirliği

Rawls'un politik liberalizmi şu soruya yanıtlamaya çalışmaktadır. "Birbiriyle çelişen hatta çatışan dinsel, felsefi ve ahlaki doktrinleri nedeniyle farklılaşmış, özgür ve eşit yurttaşlara sahip bir toplumun istikrarlı ve adil olması nasıl mümkündür?" (Rawls, 1993: 133) Rawls'a göre bu aynı politik adalet anlayışının farklı kapsamlı makul doktrinlerce kabulü ile mümkün olacaktır. Bu düşünce örtüşen görüşbirliği olarak adlandırılır. Bu düşünce Rawls tarafından kendi iyi düzenlenmiş toplumunun gerçekçi olması için ve demokratik toplumun tarihsel koşullara göre düzenlenmesi için takdim edilir. (Rawls, 2001: 32) Birbirleriyle uzlaşmayan hatta birbirlerine karşıt olan makul kapsamlı doktrinler, aynı politik adalet anlayışını kabul ettikleri zaman örtüşen görüşbirliğine ulaşılır. Politik bir adalet anlayışı farklı nedenlerle kabul edilir. Yani her bir makul kapsamlı doktrin kendi açısından bu anlayışı onaylarlar. Aksini söylemek doktrinlerin çoğulluğuyla tutarlı değildir. Yani aynı nedenden dolayı adalet anlayışının kabulü bütün yurttaşların aynı kapsamlı doktrini kabul etmesiyle mümkün olduğundan bu da imkansız olduğundan yurttaşlar farklı nedenlerle bu anlayışı kabul ederler.

Politik bir adalet anlayışı olan hakkaniyet olarak adaletin Rawls'a göre örtüşen görüşbirliğini kazanmak için üç önemli özelliğe sahiptir. "Talepleri toplumun temel yapısıyla sınırlanmıştır; hiçbir kapsamlı doktrini ön varsaymaz ve temel ilkeleri kamusal politik kültürden alınır ve iyi bilinir."(Rawls, 2001: 33)

Neden örtüşen görüşbirliği ya da politik bir adalet anlayışı üzerinde kapsamlı doktrinlerin uzlaşması bu kadar önemlidir. Bunlar için Rawls beş birbiriyle ilişki içerisinde duran olgu sıralar. Bu olgular modern demokratik toplumun yapısından kaynaklanırlar. Bunlardan ilki makul çoğulculuk olgusudur. Bu birbirleriyle uzlaşmayan hatta çatışma içerisinde bulunan makul felsefi, dinsel ve ahlaki doktrinlerin çoğulculuna işaret eder. Modern demokratik toplumun bir kalıcı bir özelliği olarak görülen bu çoğulculuk özgür kurumların varlığında gelip geçici bir şey olarak görülemez. Bununla bağlantılı bir diğer olgu ise toplumun aynı kapsamlı doktrin etrafında örgütlenmesinin ancak devletin gücünün baskıcı kullanımlarını gerektirmesidir. Bu olgu baskı olgusu olarak adlandırılır. Üçüncü olgu ise birbirlerine düşman sosyal sınıflar ve keskin doktrinel çatışmalarla bölünmemiş sağlam ve devam eden demokratik rejim politik olarak aktif yurttaşlarının önemli bir çoğunluğu tarafından isteyerek ve özgürce desteklenmelidir. Birinci olgu ile ilişki içerisinde politik bir adalet anlayışı eğer ki temel yapıyı düzenleyip yurttaşların birbirleri ile olan ilişkilerinde meşruluk temelini sağlayacaksa makul kapsamlı doktrinlerin onaylayabileceği bir adalet anlayışı olmalıdır.

Dördüncü olgu ise dikkate değer bir süre işleyen demokratik bir toplum politik bir adalet anlayışının kendisinden çıkarılabileceği bir takım temel düşünceleri kapsamalıdır. Sonuncu genel olgu ise temel politik değerleri kapsayan politik yargılarımızın birçoğu makul ve bilinçli yurttaşlar, aynı sonuca ulaşmaları için, aklın moral güçlerini uygulayabilecekleri koşullara maruz kalırlar.

Bu beş olgu örtüşen görüşbirliğinin neden önemli olduğunu belirtir. Eğer ki politik adalet ilkeleri üzerinde örtüşen bir görüşbirliği sağlanırsa yurttaşlar hem birbirleri ile olan ilişkilerinde politik adalet anlayışı çerçevesinde hareket edecekler hem de bu adalet anlayışı ile düzenlenmiş kurumların modern bir demokratik toplum için en uygun kurumlar olacaklarını bileceklerdir. Böylece demokratik rejimin istikrarı sağlanmış olacaktır. Çünkü örtüşen görüşbirliği politik adalet anlayışı ile düzenlenmiş bir toplumun istikrarlı olmasının mümkün olmasını belirtir.

2.11- Kamusal Akıl

Kamusal akıl, meşruiyet zemini çerçevesinde kendini gösteren bir anlayıştır. Demokratik toplumda yurttaşların eşit ve özgür olarak paylaştığı bir anlayıştır. Bu aklın kullanılmasındaki amaç kamunun iyiliğidir.

Kamusal akıl anlayışının temelinde yine makul çoğulculuk olgusu bulunur. Daha önce de belirtildiği gibi demokrasinin temel özelliği makul çoğulculuk olgusudur. İster dini, ister felsefi, ister ahlaki olsun makul fakat karşıt kapsamlı doktrinlerin çokluğu demokrasideki özgür kurumlar kültürünün normal bir sonucudur. Yurttaşlar birbirleriyle uzlaşması olanaksız kapsamlı doktrinlerine dayanarak anlaşmaya varmaları bir yana, karşılıklı anlayışa bile ulaşamayacaklarının farkındadırlar. (Rawls, 2003: 143, 144)

Kamusal akıl üç yönden kamusaldır. Öncelikle o eşit ve özgür olarak görülen yurttaşların aklıdır. Konusu kamu yararını gözeten temel politik adalet konularıdır. Bunlar Rawls'a göre iki türdür. Birincisi anayasal esaslardır. Diğeri de temel adalet konularıdır. Doğası ve içeriği bakımından kamusaldır. Doğası ve içeriği toplumun adalet anlayışı tarafından ifade edilen ilkeler ve idealler tarafından belirlenmesinden ve bu anlamda herkesin görüşüne açık olmasından ötürü kamusaldır. (Rawls, 1993: 213) Kamusal akıl anayasal esaslar olarak adlandırılan konulara ve adaletin temel sorunlarına uygulanır. Örnek olarak kimin oy kullanacağı, hangi dinlerin hoş görüleceği kimin fırsat eşitliğinden faydalanacağı gibi konularda kamusal akla başvurulmalıdır.

Kamusal akıl anlayışı demokratik bir toplumun yurttaşlık anlayışından doğar. Demokratik bir toplumda yurttaşlık ilişkisinin iki boyutu vardır. Birincisi yurttaşların doğumla girip,

sadece ölümle çıktıkları toplumun temel yapısıyla olan ilişkileri; ikincisi ise toplu olarak politik gücünü kullanan eşit ve özgür yurttaşların birbirleriyle olan ilişkilerinden oluşur. Yurttaşlık ilişkisine ait olan bu özellikler Rawls'a göre şu soruya neden olur: demokratik bir rejim tehdit altında olduğu zaman, birbirleriyle bu tarz ilişki içerisinde bulunan yurttaşların demokratik rejime saygılı olmaları, onun yasa ve kurallarına uymaları nasıl sağlanır. (Rawls, 2003: 148) Makul çoğulculuk olgusu bu soruyu daha da keskin bir biçimde gün ışığına çıkarır, çünkü yurttaşların kapsamlı doktrinlerinden doğan farklılıkları uzlaşmayı olanaksızlaştırmaktadır. Durum bu olunca “ nihai siyasal gücü eşit bir biçimde paylaşan vatandaşlar bu gücü kullanırken verdikleri siyasal kararların makul olduğunu hangi ideallere ya da ilkelere dayanarak izah edecekler?” (Rawls, 2003: 148) Bu soruya verilen yanıt Rawls'ta merkezi bir konumda bulunan ve yurttaşların adalet duygusuyla ilişkili olan makuliyet anlayışı ile yakından ilişkilidir. Yurttaşlar işbirliği sistemi olarak görülen toplumda birbirlerini eşit ve özgür yurttaşlar olarak gördükleri zaman, birbirlerine politik adalet anlayışı çerçevesinde işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını tanıdıkları zaman; ve bazı durumlarda kendi çıkarları pahasına da olsa diğer yurttaşlarda bunu kabul ettiğinde bu koşullara göre hareket etmeye başladıklarında makul bir biçimde hareket ederler. “Siyasal gücü uygulamamız ancak siyasal davranışlarımız için gösterdiğimiz nedenlerin ... yeterli olduğuna samimi biçimde inandığımızda ve diğer vatandaşlarında bu nedenleri makul biçimde kabul edebileceklerini düşündüğümüzde bu uygulama yerinde ve uygun bir uygulamadır.”(Rawls, 2003: 149, 150) Kamusal akıl anlayışı ile yurttaşlar temel adalet sorunları ve anayasal esaslarla ilgili tartışmalarda birbirlerine gösterecekleri politik gerekçeleri ileri sürerken bu tezleri dayandıracakları nedenleri göstermiş olurlar. Bu politik meşruiyet düşüncesidir. Burada, gösterilen nedenlerin diğerlerince de, özgür ve eşit yurttaşlar olarak kabulünü gerektiren karşılıklılık ölçütü politik meşruiyet düşüncesi için önemli bir anlayıştır. Rawls için politik meşruiyet için oldukça önemli bir düşünce olan karşılıklılık düşüncesi ölçütü önerdiğimiz görüşlerin özgür ve eşit yurttaşlar olarak görülen diğer yurttaşlarca onaylanmasını gerektirir.

Kamusal tartışmaya girenler hangi doktrini savunursalar savunsunlar birbirlerine kendi ileri sürdükleri görüşleri için politik nedenler bulmak zorundadırlar. Rawls bunu sözleşme koşulu (proviso) olarak adlandırır. Bu koşul ile kamusal aklı kullanarak müzakereye girenler görüşlerini politik olarak gerekçelendirebilmelidirler. Bu açıdan kamusal akıl ile yürütülen tartışmalar toplumun iyi anlayışlarının birbirleriyle ilişki içerisinde durdukları alanı niteleyen toplumun arkaplan kültüründe gerçekleşen tartışmalardan farklıdır. Eğer ki ileri sürülen görüşlere ilişkin nedenler politik nedenler değilse, yani belirli bir iyi anlayışını kendilerine temel alıyorsa diğerlerinin bunu kabul etmesi beklenemez. Bu açıdan bu tarz gerekçelendirme ne makuliyeti ne de karşılıklılık ölçütünü karşılar. Çünkü kamusal akıl ne

doğruyla ne de gerçekle ilişkisi olan bir anlayıştır. Bu kavramların yerine makuliyet kamusal akıl için oldukça önemli bir anlayıştır. Çünkü doğru ve gerçek kavramları toplumun iyi anlayışlarınca öne sürölen kavramlardır.

Kamusal akıl yürütmenin hedefi kamusal gerekelendirmediir. Temel adalet sorunları ve anayasal esaslar hakkında görüşler öne sürölürken bunlar kamunun görüşüne açık ve soruşturulabilinir kanıtlara ve gerekçelere dayanmalıdır. Aynı zamanda kanıtlama girişimi diğerlerine de seslenmelidir. (Rawls, 2003: 168)

Kamusal akıl kullanarak politik konular üzerinde tartışarak yurttaşlar gerekçelerini kamusal aklın değerlerine göre yapmalıdır. Bu ahlaki bir yükümlölüktür. Bu değerler arasında en önemlisi makul olmaktır. Bunun yanında açık fikirlilik ve nezakette kamusal aklın değerleri olarak görölür. Bu değerleri kamusal tartışmalarda uygulamak kamusal akıl idealini gerçekleşmesini sağlar. Demokratik yurttaşların politik işlerini herkesin onaylamasının beklendiği kamusal değerler doğrultusunda yapmaya çalışması ideali kamusal akıl idealini oluşturur. “Bu ideal aynı zamanda başkalarını dinlemeye istekli olmayı ve kişisel görüşlerinde makul düzeltme ve değişiklikler yapmaya hazır olmayı da ifade eder. Kamusal akıl ayrıca bizden belli durumlarda makul gördüğümüz değerler dengesinin başkaları tarafından da makul görölebileceğine içtenlikle inanmamızı ister... Bu yurttaşlıktan kaynaklanan dostluk bağlarını korur ve medeni olma yükümlölüğü ile de tutarlıdır. Rawls, 1993: 253)

Rawls’un kendi iyi düzenlenmiş anayasal demokrasisi müzakereci demokrasi olarak da görölebilir. Böyle bir toplumda yurttaşlar temel adalet sorunları ve bunların nedenleri üzerinde tartışarak görüş alış verişinde bulunurlar. Burada tartışmaya giren görüşler sabit değildir. Bütün görüşler tartışma esnasında değişime, yeniden gözden geçirilmeye açıktır.

Müzakereci demokrasi de temel politik sorunlar üzerinde tartışmayı ve bunlara çözüm üretmeyi amaçlar. Bu açıdan onun aklıda kamusaldır. Böyle bir toplumda yurttaşlar kamusal akıl ideali doğrultusunda eylemde bulunurlar. Kamusal tartışmanın gerçekleşeceği kamusal forumların sağlanması müzakereci demokrasi için oldukça önemlidir.

Rawls tıpkı müzakereci demokrasiyi tehdit ettiği gibi kendi iyi düzenlenmiş toplumunda da tartışmanın para belasından uzak tutulmasını arzular. “Kamusal tartışma, demokrasinin temel özelliği olarak görölmeli ve para belasından uzak tutulmalıdır. Aksi takdirde kampanyalara büyük bağışlar yaparak kamuda tartışmayı ve görüş alış verişinde bulunmayı önlemese bile sapıtacak şirketler ve çıkar örgütleri siyasette hakim olurlar.” (Rawls, 2003:152)

2.12- İstikrarlı Toplum

Hakkaniyet olarak adalet ilkeleri politik bir adalet anlayışıdır. Bu açıdan onun iş gördüğü alan, değerleri ve standartları ile genelde kapsamlı olan dinsel moral ya da ahlaki ilkelerden çıkarılamaz. Ya da böyle bir doktrine başvuramaz. O daha ziyade toplumun temel yapısı için yüksek önemdeki politik değerlerle iş görür.

Politik ilişkiler iki ayırt edici özelliğe sahiptir. Öncelikle o, temel kurumlar boyunca yurttaşların bir ilişkisidir. Bu temel kurumlardan oluşan toplum kapalı bir toplumdur. Bu topluma doğumla girilir. Ve bu toplumların terk edilmesi ancak ölümle mümkündür. Bu özelliği ile toplumsal birliklerden ayrılır. Çünkü toplumsal birliktelikler özgürlüğün gereği olarak terk edilebilir. Fakat toplumun iradi bir biçimde terk edilmesi mümkün değildir. İkinci olarak politik güç her zaman devlet aygıtı tarafından yasaları gerçekleştirmek için kullanılan bir güçtür. Ama demokratik toplumlarda bu güç eşit ve özgür yurttaşların gücü olarak belirir. Politik liberalizm bu özellikler tarafından tanımlanan ayrı bir politik alanın varlığını kabul eder. Bu alanı niteleyen değerler bağımsız bir duruşu işaret ederler. O yalnızca toplumun temel yapısı için oluşturulur. İkinci olarak bağımsız politik olmayan değerlere yaklaşımsız politik değerleri formüle eder. Politik liberalizm diğer değerlerin varlığını inkar etmez. Amaç toplumun tamamı tarafından kabul görececek bir anlayış ortaya koymaktır. Bu makul fakat uzlaşmaz doktrinlerin birbirleriyle barış içerisinde yaşamasının en uygun yoludur. “Böylece politik liberalizmin bir biçimi olarak hakkaniyet olarak adalet, temel adalet ve anayasal esaslarla ilgili olarak, ve makul bir anayasal rejimin varoluşu verilince, ilkeleri ve ideallerince vurgulanan temel politik değerler ailesinin, bu değerlerle çatışabilecek diğer değerlere üstün gelmesi için yeterli bir ağırlığa sahip olduğunu savunur.” (Rawls, 2001: 183) Aynı zamanda anayasal esaslarla ilgili sorunların ancak bu değerler sayesinde çözülebileceğini öne sürer.

Farklı bir alanda iş gören politik adalet anlayışı Rawls’un istikrara ilişkin kaygılarını giderir. İstikrar sorunu adalet ilkeleri seçildikten sonra, bu ilkelerin uygulandığı demokratik bir toplumda yetişen yurttaşların bu ilkelerle uyum içerisinde yaşayıp yaşamayacaklarına ilişkindir. Rawls yurttaşların etkin bir adalet duyusuna sahip olduklarını ve bu yüzden de iyi düzenlenmiş toplumunun aynı zamanda istikrarlı bir toplum olduğunu savunur. “Yurttaşların adalet duyusu adil temel yapı altında yaşamayla biçimlendirilmiş olarak verildiğinde, adaletsizliğe yönelik normal eğilimleri reddetmek için yeterince güçlüdür.” (Rawls, 2001:185) Makul insan psikolojisi ve insan hayatının normal koşulları bunu gerektirir. Her şeyden önce yurttaşların iki ahlaki güce sahip olduğu daha yukarıdaki sayfalarda önceden de belirtilmişti. Bu güçler günlük yaşantıdaki belirtilerinden açıktır. Bu iki ahlaki güç bir iyi anlayışını kabul etme, düzenleme ve terk edebilme gücü ile adalet ilkelerini benimseme ve onun gerektirdiği

biçimde eylemde bulunabilme gücüdür. Bunlar makul ve akılsal olma kapasitesine işaret ederler. Eğer ki iyi düzenlenmiş toplumun kurumları adil ise yurttaşlar diğerlerinin de aynısını yapacaklarına dair yeterli bir biçimde emin olmuşlarsa kendi üzerlerine düşeni yaparlar. Bu makuliyetle ilgilidir. Diğerlerinin kendi üzerlerine düşeni gerçekleştirilmesi yurttaşlar arasında güven duygusunun doğmasına yol açar. Eğer ki toplumsal işbirliği uzun bir zaman devam ederse yurttaşlar arasındaki bu güven daha da güçlenip tamamlanmış olacaktır. Aynı zamanda temel çıkarları korumak için tasarlanan yapılar daha istekli bir biçimde kamusal politik yaşamda tanınırsa bu güven daha güçlü olur. Aynı zamanda modern demokratik toplumlarda herkes çoğulculuk olgusunu, baskı olgusunu ve muhakeme zorluklarının varlığını kabul etmelidir. Bunların dışında ılımlı kıtlık ve işbirliğinden elde edilen sayısız kazanç adil bir toplumun devam ettirilmesi için yeterli koşullardır. Örtüşen görüşbirliği ile birlikte bu, iyi düzenlenmiş toplumun istikrarlı bir toplum olduğunu belirtir. Böyle bir toplumda politik bir adalet ilkesiyle çatışmadıkları müddetçe bütün iyi anlayışları varlıklarını sürdürmekte özgürdür. Aynı zamanda birinin politik adalet anlayışını terk etmesi de zorunlu değildir. Adalet ilkeleri ile düzenlenen toplum iki açıdan da iyi düzenlenmiştir. “İyi düzenlenmiş bir toplum ilk olarak farklı makul kapsamlı doktrinleri kabul eden yurttaşlar, hakkaniyet olarak adaleti genellikle politik yargıların özünü veriyor olarak onayladıklarında, ikinci olarak da makul olmayan kapsamlı doktrinler temel kurumların esas adaletini gerçekleştirecek yeterli değeri elde edemediklerinden hakkaniyet olarak adalet tarafından iyi düzenlenmiştir.” (Rawls, 2001: 187)

Ayrıca politik bir adalet anlayışı istikrarlı bir demokratik rejimin üç koşulunu karşılar. Öncelikle o ilerde pazarlık konusu yapılabilecek temel hak ve özgürlükleri politik gündemden dışlar. Akıl yürütme biçimleri açık ve değerlidir ve kendi koşullarında güvenlidir. Ve özgür kamusal aklı politik erdemleri cesaretlendirir. Bunları gerçekleştiren bir adalet anlayışı Rawls’a göre yurttaşların desteğini elde eder. Çünkü içinde herkesin özgürlüğünü ve politik yaşama katılımının mümkün olduğu demokratik bir rejimi mümkün kılar. Bunun kabulü bilgece ve makuldür. (Rawls, 2001: 191)

2.13- Politik Liberalizmin İmkani

Rawls politik liberalizmin imkanını şu soruyu sorarak yanıtlamaya çalışır: kapsamlı bir doktrini gerçek olarak kabul etmemize rağmen, nasıl olurda diğerlerini de bunun kabulü için devlet gücünü kullanmamız makul değildir? Bu soruya yanıt iki tamamlayıcı parçadan oluşur. İlk olarak politik değerler çok önemlidirler ve es geçilemezdirler. Bu değerler toplumsal yaşamın temel iskeletini yönetirler. Ayrıca politik ve sosyal işbirliğinin temel koşullarını

belirtirler. (Rawls, 2001: 189) Bu değerlerin bazıları temel yapıya uygulanan adalet ilkeleri tarafından vurgulanan adalet değerleridir. Bunlar ; eşit politik ve sivil özgürlük değerleri, hakkaniyetli fırsat eşitliği, ekonomik karşılıklılık ve yurttaşların öz saygılarının sosyal temelleridir. Diğer önemli değerler kamusal akıl değerleridir ve kamusal soruşturmanın rehberliğinde ve öyle bir soruşturmayı özgür ve eşit, makul ve kamusal yapan aşamalarda vurgulanırlar. Bunlar, politik güç ortak bir bütün olarak yurttaşların gücü olduğundan, bu güç temel adalet sorunları ve anayasal esaslar söz konusu olduğunda yalnızca bütün yurttaşların onaylamasının umulabileceği şekillerde uygulanmasını mümkün kılan değerlerdir. Bu değerler sayesinde birbirleriyle uzlaşmayan hatta çatışan makul kapsamlı doktrinler aynı toplum içerisinde yan yana yaşayabilirler ve kendi iyi anlayışlarını diğerlerinin kabul etmesi için devlet gücünü kullanmazlar.

Politik liberalizmin mümkün olduğuna dair ikinci açıklama ise din ve felsefe tarihinde bulunur. Rawls' göre bu açıklama yukarıdaki birinci açıklamanın tamamlayıcısıdır. Felsefe ve din tarihi makul kapsamlı doktrinlerin politik bir adalet anlayışı ile uyumlu olacağına dair kanıtlar barındırır. Bunlardan ilki politik bir adalet anlayışına ait olan din doktrini ve özgür inanç izahı, hoşgörüyü ve demokratik bir rejimin desteklenmesine yol açar. İkinci olarak politik adalet anlayışı kapsamlı olan liberal doktrinlerin de desteğini kazanır. Üçüncü olarak demokratik rejimin politik değerlerine ek olarak politik olmayan değerleri kapsayan gevşek olarak geliştirilmiş doktrinlerin varlığıdır.(Rawls, 2001: 191)

2.14- Politik Toplumun İyisi

Politik toplumun iyisi onun istikrarı ile yakından ilgilidir. Bu iyi yurttaşlar anayasal rejimi devam ettirmek için eylemde buldukları zaman gerçekleştirilir.

Hakkaniyet olarak adalet toplumu, farklı amaçlara sahip ve bu farklı amaçlarını gerçekleştirmeye çabalayan birey ve gruplardan oluşmuş olarak görür. Herhangi bir kapsamlı doktrinle de ilişkisi olmadığı için toplumu tek bir kapsamlı doktrin etrafında örgütlenmiş olarak görmez. Toplumda tek bir iyi anlayışını gerçekleştirmeye çalışan, yani tek bir kapsamlı doktrinini iyisini gerçekleştirmeye çalışan, politik bir cemaat anlayışına karşıdır. Politik bir cemaat ya da birlik ortak olarak tek bir amaç etrafında örgütlenmiş insanlardan oluşan bir topluluktur. Bu daha önce de birkaç defa söylendiği gibi modern demokratik toplumlarda mümkün değildir. Çünkü modern demokratik topluluklarda bu, devlet gücünün baskıcı kullanımıyla mümkündür. Bu yüzden Rawls hakkaniyet olarak adaletin böyle bir anlayış olmadığını belirtir. “Hakkaniyet olarak adalet, eğer ki o ideale politik bir cemaatin, tek bir (tam ya da kısmi) kapsamlı dini, felsefi ya da ahlaki doktrin üzerine kurulduğu kastediliyorsa,

bu politik cemaat idealini terk eder. Bu tarz bir sosyal birlik anlayışı makul çoğulculuk olgusuyla dışarıda bırakılır.” (Rawls, 2001: 198- 199) Rawls için bu tarz bir birlik modern demokratik toplumların koşullarında mümkün değildir. Yurttaşlar barış içinde işbirliğini devam ettirip, sonucunda ortaya çıkan faydadan hakkaniyetli bir biçimde pay almak istiyorlarsa, bu yüzden politik bir adalet anlayışı üzerinde anlaşmalıdırlar.

Bilindiği gibi iyi düzenlenmiş bir toplum üç özelliğe sahiptir. Birinci olarak o, herkesin aynı adalet ilkelerini kabul ettiği, diğerlerinin de aynısını yaptığını bildiği bir toplumdur. İkinci olarak temel yapısı, politik ve sosyal kurumları ve bunların sosyal bir işbirliği sisteminin parçaları olarak varlıklarının kabul edilen bu adalet ilkelerini gerçekleştireceği kamusal olarak bilinir. Üçüncü olarak yurttaşları bu adalet ilkelerinin gerektirdiği biçimde eylemek ve bu ilkeleri anlamak için etkin bir adalet duygusuna sahiptirler. Bu toplumda kapsamlı bir doktrin herkes tarafından kabul görmez. Ama politik bir adalet anlayışı bu desteği sağlar. Bu şekilde tanımlanan iyi düzenlenmiş bir toplum özel bir toplum değildir; çünkü yurttaşları ortak sonul bir amaçlara sahiptirler. Bu onların yüksek bir öncelikle tek bir temel politik amacı paylaştıkları anlamına gelir; yani adil kurumları destekleme ve birbirlerine uygun bir biçimde adil olma amacını. (Rawls, 2001: 199) Bu açıdan bakılırsa iyi düzenlenmiş toplum politik bir cemaat olarak görülebilir. Yurttaşlar olarak insanların paylaştıkları politik amaçları vardır. Bu paylaşılan amaçlar iyi düzenlenmiş topluma iyisini sağlarlar.

Böyle bir toplum yurttaşlar açısından iki biçimde iyidir. Birinci olarak iki ahlaki gücün uygulanması kendinde bir iyidir. Bunlar sayesinde kişiler tam anlamıyla birer yurttaşa yani demokratik toplumun varlığını devam ettirebilen, işbirliğinin devamını sağlayan kişilere dönüşürler. İyi düzenlenmiş bir toplumda bu ahlaki güçler güvence altındadır. Bu güçler yurttaşlar olarak politik kişi anlayışı için merkezi önemdedirler. “Politik adaletin amaçları için, yurttaşları, bütün bir hayat boyu toplumun işbirliği içindeki tam ve uygun üyeleri olarak ve onları bu rolü yerine getirmeye yetenekli kılan iki moral güce sahip olarak görürüz. Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz: yurttaşların özsel doğasının bir parçası sosyal işbirliğine bağlanma kapasitelerinde kökleşmiş olan bu iki ahlaki güce sahip olmaktır.” (Rawls, 2001: 200) İyi düzenlenmiş toplumun yurttaşlar açısından iyi olmasının ikinci biçimi ise adalet onlar için adaletin iyisi ile karşılıklılığın ve öz saygının sosyal temellerini sağlamasıdır. Bunları yurttaşlara sağlayarak onların eşit ve özgür yurttaşlar olarak konumlarının kamusal olarak tanınmasını garanti eder. Bu şeyleri güvence altına alarak iyi düzenlenmiş toplum onların temel çıkarlarını yanıtlamış olur.

Ayrıca iyi düzenlenmiş toplumun iyisi toplum için de iyidir. Ne zaman paylaşılan bir ortak amaç olsa bu birçok kişinin işbirliğini gerektirir. Bu sosyal olarak iyidir. Özellikle işbirliğinde birçok kişinin karşılıklı bağımlılığına gereksinim duyulur. Bu açıdan bunu gerçekleştirilmesi

takdir edilmesi gereken bir iyidir. İyi düzenlenmiş toplum sosyal birliklerin sosyal birliği olarak görülür. Bir örnekle bu açıklanabilir. Nasıl ki merkez bankası bütün bankaların içinde işlerini organize edip yürütebilecekleri bağlamı sağlayıp onların işlerine karışmıyorsa iyi düzenlenmiş toplumda makul kapsamlı doktrinlerin kendi iyilerini takip edebilecekleri bağlamı sağlar ve bunu güvence altına alır. Bu bağlam işbirliği olarak toplum düşüncesidir. Bu bir ütopya değildir. Oldukça gerçekçi bir hedeftir. Çünkü bu ilkeler zaten demokratik toplumun kamusal kültüründe bulunan temel düşünce ve kavramlardan türetilmiştir.

3- RAWLS'UN CUMHURİTEYÇİ YORUMU

Rawls'ta onun cumhuriyetçi olduğuna dair pek çok işaret bulmak mümkündür. İleri sürmüş olduğu politik liberalizmi pek çok açıdan cumhuriyetçi anlayışla paralellikler gösterir. Örnek olarak politik özgürlüklere yapmış olduğu vurgu; bireyin yerine yurttaşı kuramının merkezine koyması; örtüşen görüşbirliğinin, kuramının düzenleyici kısmı olması; araçsal akıldan ziyade kişilerin eylemlerinde ve kamusal tartışmalarında makuliyet anlayışına büyük önem vermesi; ilksel iyiler ile yurttaş anlayışı arasındaki bağlantı belirtilebilir. Bunlardan başka politik erdemlerin kendi politik toplumunun sürdürülebilmesi için taşıdığı önem dikkate değerdir. Toplumsal eşitsizliklerin toplumun dezavantajlı olanlarının yararına olursa adil olacağına dair fark ilkesi ve sosyal birliklerin birliği olarak iyi düzenlenmiş toplum düşüncesi oldukça önemli anlayışlardır. Kamusal akıl ve adalet erdemleri ile son iki eserinde kendi kuramıyla klasik cumhuriyetçilik arasında yapmış olduğu karşılaştırmalar da politik liberalizminin cumhuriyetçiliğe olan yakınlığının belirtileridir.

3.1-Fark İlkesi

Fark ilkesi bilindiği gibi Rawls'un hakkaniyet olarak adaletin ikinci ilkesini oluşturuyordu. Bu ilke ile eşitsizliklerin ancak toplumun en kötü durumda olanlarının yararınaysa adil olduğu belirtilmekteydi. Bu ilkeyle amaçlanan kötü durumda olanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri ve özgürlüklerini koruyabilmeleri için gerekli olan araçlara sahip olmaları amaçlanmaktadır. Bu ilke ile birinci ilkede belirtilen temel özgürlüklerin özellikle de politik özgürlüklerin korunup geliştirilmesi için gerekli ekonomik araçların en kötü durumda olanlara sağlanması temel hedeftir. Özellikle seçimlerde kişilerin oylarının maddi yardımlarla belli bir adaya yönlendirilmeye çalışılması sık görülen bir durumdur. Seçim dönemlerinde toplumun düşük gelire sahip kesimlerine yapılan maddi yardımlar bunun en iyi örneğidir. Böylelikle yurttaşların politik özgürlükleri arasında yer alan seçme özgürlüğünün yurttaşlar tarafından kullanılması engellenmektedir. Fark ilkesi yurttaşların en temel politik özgürlükleri arasında sayılan seçme özgürlüğü gibi özgürlüklerin bu şekilde kullanılmasını engelleyen girişimlere karşı öne sürülmüş akıllıca bir hamledir.

Bunu cumhuriyetçi düşüncedeki yansımaları oldukça nettir. Cumhuriyetçi gelenekte yurttaşların birbirlerine olan ekonomik bağımlılıklarının, onların öz yönetim güçlerine yönelik büyük bir tehdit oluşturduğu kabul edilir. Eğer yurttaşlar eşit olarak, özgür biçimde politik meselelerle ilgilenecekse bunun için asgari düzeyde sosyal gelire sahip olmalıdır. Bunun sonucunda başkalarına bağımlı olmayacaklardır. Kararlarını verirken ya da politik

özgürlüklerini kullanırlarken öz yönetme eylemine katılımlarının önünde güçlü bir engel olarak duran eşitsizlikler fark ilkesiyle hafifletilmeye çalışılır. Böylece politik özgürlükleri güvence altına alınmış olur.

Bu ilkeyle, herkesin eşit özgürlüklerini değerli kılmak için uygun kaynaklar ve adil fırsatlar güvenceye alınır. Amaç, bütün yurttaşları, diğerlerinin uşağı haline getirmemek için sosyal ve ekonomik açıdan bağımsız kılmaktır. O zaman yurttaşlar birbirlerine efendiler ve astlar olarak değil de eşitler olarak saygı duyabilirler. Politik ve ekonomik bağımsızlık, demokratik bir toplumda öz saygının temelleri olarak çok önemlidirler. “Zenginlik ve gelirden yoksun olan birey (diğerlerinin iradesine bağımlılaştırılıp onara maruz bırakılacağından) özgürlükten de yoksun olur. O yalnızca kendisine saygı duyulmayıp aynı zamanda eşitlik koşullarında özgür yurttaşlık statüsüne katılmak içinde yetenezsiz olacaktır.” (De Francisco, 2006, 273)

3.2- Politik Özgürlükler

Rawls’un temel kaygılarından birisi de, eskilerin özgürlükleriyle modernlerin özgürlükleri arasında var olan gerilimin aşılmasına yöneliktir. Bu gerilim Rawls’un kuramında farklı karşıtlıklarda kendisini gösterecektir. Kimi zaman birey- yurttaş kimi zaman da özel kamusal olarak belirecektir.

Politik özgürlükler yurttaşların temel kurumların geliştirilmesi için kullandıkları özgürlüklerdir. Bu politik özgürlüklerin varlığı birinci ilkeyle garanti altına alınır. Bu özgürlükler bütün yurttaşlara garanti edilir. Her yurttaş seçim sonuçlarını etkileme, etkin politik konumları elde etme hakkına sahiptir. Bu özgürlüklerin garanti edilmesi iki önemli özelliğe sahiptir. Her bir yurttaş için, belirli bir politik amaca hizmet etmek için tasarlanmış bir kamusal hizmetin, yani politik süreci yöneten ve politik iktidarın pozisyonlarına girişi denetleyen anayasal kurallar ve prosedürler tarafından tanımlanan bir kamusal hizmetin kullanımına giriş için adil ve aşağı yukarı eşit bir hakkı güvenceye alır. (Rawls, 1993: 325) Bu durum bütün yurttaşların kamusal hizmetlere girişini garanti eder. Böylece, herhangi birisini politik olarak tasarlanmış hizmetlerden dışlama olanağı yoktur. Ve yurttaşlara kamusal müzakere için eşit hak tanır. “Bu kamusal hizmet, sözün gelişi, sınırlı bir alana sahiptir. Dolayısıyla politik özgürlüklerin adil değeri garanti edilmediğinde görece daha fazla olanağa sahip olanlar, bir araya gelip daha az olanağa sahip olanları dışlayabilirler. Fark ilkesince izin verilen eşitsizliklerin bunu yeterli derecede önleyebileceğinden emin olamayız.”(Rawls, 1993: 325) Birinciyle tamamen uyumlu olan ikinci özellikten dolayı politik özgürlükler yurttaşların politik katılımına yönelik engelleri dışlayabilir. Ekonomik

olarak güçlü olanların politik sürecin sonucunda ortaya çıkabilecek kararları kendi çıkarlarına uygun olarak belirlemeleri politik özgürlüklerin değeri tarafından engellenir. Bu özgürlükler oldukça önemli olarak görülür. Çünkü yapılan tartışmalar toplumun temel yapısı ile anayasal esaslara ilişkindir. Bu kurumların toplumun üyeleri üzerindeki derin etkileri göz önüne alındığında bu özgürlüklerin herkese garanti edilmesi, herkesin geleceği üzerinde belli bir güce sahip olmasıyla sonuçlanır. Ayrıca politik özgürlükler sayesinde yurttaşlar iki ahlaki gücü tam olarak kullanarak, adalet ilkelerini toplumun temel yapısına özgür ve bilinçli olarak uygulayabilirler.

Rawls politik özgürlüklerin değerini tartışırken radikal demokratlardan ve sosyalistlerden gelen şu itirazı göz önünde bulundurur: gelir ve zenginlikteki eşitsizlikler söz konusu olduğu zaman eşit politik özgürlükler ne kadar kullanılabilir? Çünkü daha çok gelir ve zenginliğe sahip olanların politik süreçleri kendi lehlerine kullanma ihtimalleri daha fazladır. Bu itirazlara göre politik özgürlüklerin değeri sadece biçimseldir.

Politik özgürlükler tüm yurttaşlar için geçerlidir. Her yurttaş seçim sonuçlarını etkileme, etkin politik konumları işgal etme hakkına sahiptir. Ayrıca özgür kamusal forumlarda, içinde yaşadıkları toplumun ve geleceklerinin biçimlenmesinde hak sahibidirler. Burada yine güçlü bir cumhuriyetçi ideal olan kamusal katılım fikrinin önemi ortadadır. Kendi kuramıyla klasik cumhuriyetçiliğin paylaştığı noktalardan biriside bu katılım düşüncesine verilen önemdir. “Klasik cumhuriyetçilik, politik olmayan hayatın özgürlüklerini de kapsayan demokratik özgürlüklerin güvenliği için; anayasal bir rejimi sürdürmek için ihtiyaç duyulan politik erdemlere sahip olan yurttaşların aktif katılımını gerektirir. Kamusal iyi ve politik adalet için bir kaygıyla gerekli miktarda canlı ve bilgili yurttaşların demokratik bir politikada yaygın bir katılımı olmadıkça en iyi düzenlemiş politik kurumlar bile, diğer her şeyi dışarıda bırakarak, dar sınıf ve ekonomik çıkarlarını takip eden ya da askeri zafer ve güç için aç olanların ellerine düşecektir. Eğer ki özgür ve eşit yurttaşlar olarak kalacaksak özel hayata genel bir geri çekilmeyi zarar görmeden gerçekleştiremeyiz.” (Rawls, 2001: 144) Demokrasinin tiranlık ya da dini/milliyetçi radikalizme düşmesi istenmiyorsa politik özgürlüklerin korunup geliştirilmesine yönelik güçlü bir vurgu yapılmaktadır. Bu ilk bölümde etkili ve istikrarlı bir kamusal yaşama dair var olan politik yabancılaşmanın getireceği yıkıcı sonuçlara dair kaygıyla aynıdır. Şaşırtıcı biçimde cumhuriyetçi Rawls burada kendini tekrar göstermektedir.

Politik özgürlükler diğer özgürlüklerden daha aşağı bir konumda bulunmaz. Diğer özgürlükleri korumanın aracı olarak görülseler bile bu onların değerinden bir şey eksiltmez. Politik olarak zayıf gruplar ya da azınlıklar politik konumlardan dışlandıkları zaman tamamıyla inkar edilmeseler de büyük olasılıkla temel hak ve özgürlükleri sınırlanmış olacaktır. Bu da onların işbirliğinin tam ve yeterli üyeleri olmalarını engelleyecek dolayısıyla

da iyi düzenlemiş toplumun istikrarını tehdit edecektir. Yani bu özgürlükler ahlaki kişiler olarak görülen yurttaşların iki ahlaki gücünün geliştirilip korunması için temel önemdedirler. Bunların yokluğu yurttaşların tam olarak ahlaki kişiler olmasını engeller. Bu açıdan bakıldığında temel özgürlüklerin önemi yurttaşlığın öneminden çıkarılmaktadır.

Bu özgürlüklerin uygulanmasındaki amaç klasik cumhuriyetçilikle uyumlu olarak görülür. Çünkü cumhuriyetçilik de politik liberalizm gibi yurttaşların katılımına ya da diğer politik özgürlüklerin yurttaşlar tarafından uygulanmasına büyük değer verir. Bu özgürlükler diğer temel özgürlüklerden daha önemsiz değildir. Her ne kadar bazı yurttaşlar açısından değerli olarak görülmeyebilirse de adil kurumların devam ettirilmesi için gereklidirler. Bunların uygulanabilmesi için Rawls bazı kurumsal düzenlemeleri gerekli görür.

Bu düzenlemeler seçimlerin kamusal olarak giderlerinin karşılanması, şirketlerin yardımlarına sınırlamalar, kamusal medya araçlarına herkesin girişinin sağlanması ve konuşma özgürlüğü ile ilgili bazı düzenlemeler bunlar arasında sayılabilir. Burada bazı temel özgürlüklerde çatışma çıkabilir. Ama Rawls bu düzenlemelerin konuşma veya basın özgürlüğü zarar görüyor diye reddedilemeyeceğini belirtir. (Rawls, 2001: 149) Bu özgürlükler politik özgürlüklerden daha kesin değildir. Bu düzenlemeler sayesinde yasa koyucular ve politik partiler sosyal ve ekonomik güçlerin etkilerinden bağımsızlaşırlar. Böylece tartışmacı demokrasinin koşulları ilerletilecek ve kamusal aklın uygulanması için bir aşama sağlanacaktır. Bu amaç da yine Rawls' a göre politik liberalizmin klasik cumhuriyetçilikle paylaştığı bir amaçtır. (Rawls, 2001: 150)

Rawls bu özgürlüklerin yalnızca araçsal oldukları yönündeki her türlü düşüncüyü reddeder. “ Politik özgürlüklerin, yalnızca araçsal olduklarını söylemiyorum. Ne de onların çoğu insanın hayatında yeri olmadığını. Gerçekten politik özgürlüklerin en azından iki biçimde politik değere sahip olduğu konusunda ısrar edeceğim; ilkinde şu ya da bu şekilde politik yaşama bağlanmış bir çok yurttaşın yaşamlarında önemli hatta baskın bir rol oynamada; ve ikincisi, onlar kabul edildiklerinde, yurttaşların öz saygısının sosyal temellerinden yani ilksel iyilerden biridirler.”(Rawls, 2001: 157)

Politik özgürlüklerin herkes için sağlanması sayesinde politik karar alma sürecinde daha çok ekonomik güce sahip olanların politik ve sosyal açıdan hakimiyet kurmalarının önüne geçilmesi hedeflenir. Eğer ki politik süreçte karar alma ekonomik açıdan güçlü olanların etkisine maruz kalırsa eşit ve özgür yurttaşlık ideali ciddi anlamda zarar görecektir. Sosyal eşitsizlikleri de azaltma kaygısıyla beraber düşünüldüğünde, politik sürecin yozlaşmasına yönelik sınırlamalar ve yurttaşların tam olarak bağımsız olmaları için taşınan bu kaygı Rawls'un cumhuriyetçi düşüncüyle aralarında bulunan bir diğer açık benzerliktir.

3.3- Politik Erdemler

Politik erdemler anlayışı ilk bölümde belirtildiği gibi iyi bir yurttaşın sahip olması gereken özellikler olarak kendisini gösterir. Yani bu erdemlere sahip olmak, bu erdemlere sahip olanın hangi özellikleri taşıdığını ifade eder. Söz konusu olan iyi bir gitarist ise, gitar çalmanın inceliklerine sahip birisi anlaşılır. Eğer ki söz konusu iyi bir yurttaş ise, iyi bir yurttaş olmanın akla getirdiği özelliklere sahip birisi anlaşılır.

Rawls hakkaniyet olarak adaletin taşıdığı iyi anlayışları arasında politik erdemleri de sayar. Bu erdemler demokratik rejimin iyi yurttaşını tanımlarlar. (Rawls, 2001: 142) Tanımı verilen bu iyi yurttaş aynı zamanda Rawls'un iyi düzenlenmiş toplumunun yurttaşıdır. O bir takım hak ve özgürlüklerinin yanında onlardan daha önemsiz olmamak üzere bir takım sorumluluk ve yükümlülüklerle de sahiptir. İyi düzenlenmiş toplumun varlığı ve istikrarı adalet duygusu ve örtüşen görüşbirliğinin yanı sıra bu politik erdemleri de zorunlu kılar. İstikrarlı bir anayasal rejimin devamlılığı temel kurumlarının politik hayatın müşterek erdemlerini cesaretlendirmesiyle yakından ilgilidir. Makuliyet erdemleri, hakkaniyet duygusu, bir uzlaşma ruhu ve diğerlerinin yetersizliklerini karşılamaya hazır olmak iyi düzenlenmiş toplumda yurttaşların sahip olması gereken önemli erdemlerdir. Bu erdemler, eşitlik ve karşılıklı saygı temelinde kamusal olarak adil kabul edilebilen şartlar altında diğerleri ile işbirliği için arzuyu olmasa bile istekliliği garantiler. Hakkaniyet olarak adalet ilkeleri ilk olarak sosyal işbirliğini tehdit eden yaygın belirsizlik ve bölücü konuları politik gündemden dışlama ile ve kamusal aklın temelini belirlemeyle bu erdemleri geliştirir. Bu erdemler adalet ilkelerinin temel yapıdaki uygulanması yoluyla eşit ve özgür yurttaşları kamusal hayata dahil ederek geliştirilir. Bu erdemler sayesinde çok büyük bir kamusal iyiye ulaşılır. “Bir toplum makuliyet, hakkaniyet duygusu, uzlaşma ruhu ve kamusal nezaket görevini yerine getirme iradesinden oluşan ortak politik erdemleri kamusal yaşamında gerçekleştirdiği zaman, o toplum çok büyük bir kamusal iyiye ulaşır.” (Rawls, 2001: 118) Bu ortak politik erdemlerin geliştirilmesi ve kamusal alanda uygulanması iyi düzenlenmiş toplumun devamı için vazgeçilmez bir önem sunar. İyi düzenlenmiş toplumun iyisi ile bireylerin iyisinin çakıştığı düşünüldüğünde bu erdemlerin uygulanmasının önemi açıktır. İyi düzenlenmiş toplum bireylerin iki ahlaki güçleri sayesinde eşit ve özgür yurttaşlara dönüştüğü toplumdur. Burada adalet ilkeleri, ortak erdemler ve toplumun iyisi arasında var olan ortaklık açıktır. Bu sayede iyi düzenlenmiş toplumun istikrarı da sağlama alınır. “İyi düzenlenmiş toplumun güçlü istikrarı, sonuçta bireyler bir yurttaş kimliğini paylaşırlarsa mümkün olan kamusal erdemlerin ifadesine ve geçerliliğine bağlı olacaktır.” (De Francisco, 2006: 271)

3.4- Rawls'un Yurttaşlık Anlayışı

Yukarıda da belirtildiği gibi politik liberalizm ile birlikte Rawls'un kaygısı bireyden yurttaşa dönmüştür. Politik toplumda bireylerin temel konumları eşit ve özgür olarak görülen yurttaşlık konumudur. Politik bir anlayış olarak hakkaniyet olarak adaletin birçok fikri, eşit ve özgür olarak görülen yurttaşlık anlayışından türetilir. Hatta bu anlayış normatif ve politik bir anlayış olarak, demokratik bir toplumdaki yurttaşların nasıl olması gerektiğini ileri süren bir anlayıştır. Bunların dışında yurttaşların temsilcileri olarak düşünülen tarafların adalet ilkelerini seçmek için bir araya geldiği başlangıç durumu, ilksel iyiler anlayışı, örtüşen görüşbirliği, makuliyet ve merkezi konumdaki pek çok anlayış Rawls'un yurttaşlık kuramı çerçevesinde beliren anlayışlardır. Bu anlayışların tamamının kökleri Rawls'un yurttaşlık kuramında bulunur. Başlangıç durumunda, yurttaşların eşitlik ve özgürlükleri, temsilcilerin birbirlerine karşı simetrik olarak durmalarıyla belirtilir. İlksel iyilerin varlığı yurttaşların iki ahlaki gücünün geliştirilmesi ve işbirliğinin tam ve normal üyeleri olabilmeleri için gerekli olan iyilerdir. Bu iyilerin varlığı da eşit ve özgür yurttaşları gerektirir. Ayrıca politik özgürlüklerin varlığı da yurttaşlarla ilgilidir. Yurttaşlar bu özgürlüklerini kullanarak politik toplumu oligarkların ya da tiranların ellerine düşmekten koruyabilirler. Dolayısıyla da kendilerinin tam birer kişi haline dönmelerini sağlayan bağlamı korumuş olurlar. Diğer bir önemli anlayış ise kamusal akıldır. Bu akıl ancak ve ancak yurttaşların kendi politik sorunlarında kullanabilecekleri akıl türü olmasıyla kamusal olmayan akıllardan ayrılır. Özgür kamusal aklın varlığı da yurttaş anlayışını ön gerektirir.

Politik liberalizm eşit ve özgür olarak görülen yurttaşlar arasında bir ömür boyu süren işbirliğinin hakkaniyetli koşullarını sağlayacak bir adalet anlayışı peşindedir. Böylece içerisinde hem özgürlükler arası gerilimlerin azaltılacağı hem de farklı iyi anlayışlarını kabul eden yurttaşların istikrarlı toplumunun devam ettirileceği bağlam bu ilkeler sayesinde oluşturulmuş olur. Elbette bu bağlam iyi düzenlenmiş toplumu ifade eder. Rawls kendi iyi düzenlenmiş toplumu ile yurttaşçı hümanizm ve klasik cumhuriyetçilik arasında yaptığı karşılaştırmada kendi politik toplumunu klasik cumhuriyetçilikle uyumlu görür. Ama yurttaşçı hümanizmi herkesin tek bir kapsamlı iyi etrafında örgütlenmesini ileri sürdüğü için reddeder. Yurttaşçı hümanizme göre insan politik bir varlıktır. Onun için politik yaşama katılım en büyük iyidir. Bu katılım elbette Rawls'un da değerli bulduğu politik özgürlüklerin korunmasını cesaretlendirebilir. Ama katılımı yüceltip onu bir amaç haline getirmesi modern demokratik toplumların çoğulculuğuyla çelişki içerisindedir. Bu çelişki onu politik bir adalet anlayışı olan hakkaniyet olarak adalet ile uyumsuz kılar. Modern demokratik toplumlarda yurttaşların çoğu politik katılımı en üstün insani bir iyi olarak görmeyebilirler.

SONUÇ

Rawls'un iyi düzenlenmiş toplumu ya da politik toplumu birinci kısımda söz edilen sorunların çözümüne ilişkin ciddi imkanlar taşımaktadır. Politik erdemlere yapılan vurgu, liberalizmin her zaman eksikliğini hissettiği yükümlülüklerin istikrarlı ve adil bir toplum için ne denli önemli olduğunu, Rawls'un kuramında açıkça kendini gösterir. Adil kurumlar bir kez oluşturuldular mı devam ettirmek için yükümlülüklerinin farkında olan etkili ve bilgili yurttaşlara ihtiyaç duyar. Aksi takdirde daha önceden de belirtildiği gibi demokrasi gözü dönmüş, hırslı tiranların ellerinde can verir. Bu adil kurumları devam ettirme gibi onları yaratma yükümlülüğünü de berberinde getirir. Bu kurumlar adil bir sosyal işbirliği olarak görülür. Bu işbirliğinin hakkaniyetli standartlarının karşılıklı araştırılması boyunca ortaya çıkan makul anlaşmazlıkların ortasında yurttaşlar farklılıkları ile başa çıkmayı öğrenebilirler ve ilişkilerini yurttaş dostluğu olarak tanıyabilirler. "Onu daha kişisel dostluk biçimlerini arzuladığımız gibi arzulamasak bile, bu ilişki kendinde arzulanabilir. Aynı zamanda yurttaş kardeşleri birbirinden öğrenmeye cesaretlendirmesi ve bu yüzden adaletin talep ettiklerinin karşılıklı ve daha iyi bir anlayışını geliştirmesindeki eğitici etkilerinden dolayı değerlidir." (Gutman, 2003: 186) Elbette yurttaş dostluğu için karşılıklı saygı önemli bir değerdir. Karşılıklı saygı ve hoşgörü gibi erdemler sayesinde farklı iyi anlayışları arasında gelişebilecek sert tartışmalar yerini sağduyuya bırakır. Bu değer sayesinde politik gündemden dışlanması zor olan konuların farklı iyi anlayışına ait bireyler tarafından tartışılması esnasında hem bu tartışmanın şiddeti hafifletildiği gibi hem de yurttaşların kendi konularını tekrar sorgulamaları gerçekleşir. Bu Rawls tarafından medeni olma yükümlülüğünün bizden beklediği şeydir.

Özellikle makuliyet erdemi, politik liberalizmdeki demokratik yurttaşlık idealinin gerçekleştirilebilmesi için merkezi önemdedir. Bu erdem sayesinde, iyi düzenlenmiş bir toplumu sürdürmek için bizden beklenen yükümlülükleri yerine getiririz. Makul olan her bir yurttaş demokratik yurttaşlığın gerektirdiklerini yaparak toplumun istikrarını sağlayacaktır.

Politik bir adalet anlayışı sayesinde farklı iyi yaşam anlayışlarına sahip yurttaşlar için ortak bir nokta oluşturulur. Bu noktada yurttaşların kendi farklılıklarını aşarak her türlü politik sorunu tartışabilecekleri bağımsız bir alan, yalnızca politik değerlere vurgu yapan bir alan, yani kamusal bir alan mümkün hale getirilir. Bu alanın olanağı ve istikrarı elbette iyi düzenlenmiş toplumun ya da politik toplumun istikrarı ile paraleldir. Rawls iyi düzenlenmiş toplumun devamı "istikrarlı liberal demokrasiler için zorunlu politik erdemleri, nezaketi, hakkaniyet duygusunu, karşılıklı saygıyı ve hoşgörüyü kapsar. O özerklik ve bireysellik

değerlerini yurttaşlarda kamusal olarak geliştirilmesinin aşırı dışlayıcı ve kapsamlı oldukları için reddeder.” (Gill, 2004: 44) Rawls hem liberalizmin takdire değer yönlerini korur hem de katılım, erdemler gibi cumhuriyetçi değerleri kuramının önemli unsurları haline getirir. Böylelikle her iki anlayışın yetersizliklerini kendi politik liberalizminde tutarlı bir biçimde aşar. Bu aynı zamanda birey ve yurttaş; kamusal ve özel; haklar ve erdemler; evrensel ve tikelin içinde uyumlu bir bütün oluşturduğu bir kuramdır.

İyi düzenlemiş toplum yaşadığımız çağda bir ütopya değildir. Çünkü onunla ilişkili olan düşüncelerin hepsi bir şekilde içinde yaşadığımız demokratik toplumların kamusal kültüründe zaten bulunur. Bu onu uygulanabilir bir hedef haline getirir. Bu zaten politika felsefesinin pratik yararlığına uygundur. Rawls bunu kendi kuramında başarmış gözükür.

KAYNAKÇA

- AVİNERİ Shlome and DE SHALİT Avner- Communitarianism and Individualism, Oxford University Press, 1992
- BARBER Benjamin- Güçlü Demokrasi “Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Demokrasi” , Ayrıntı Yayınları, 1995
- BOHMAN James- Public Deliberation, Massachusettes İnstitute of Technology, 1996
- DAGGER Richard- Civic Virtues “Rights, Citizenship and Republican Liberalism, Oxford University Pres, 1997
- DE FRANCİSCO Andres- A Republican İnterpretation of the Late Rawls, The Journal of Political Philosophy, Volume 14, Number 3, 2006
- GİLL Emily R.- Civic Education in the Liberal State- Civility and Discontents, ed.Christine T. SİSTARE, University Pres of Kansas, 2004
- GUTMAN Amy- Rawls on the Relationship between Liberalism and Democracy- The Cambridge Companion to Rawls, ed. Samuel FREEMAN, Cambridge University Press, 2003
- KYMLICKA Will ,Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş , İsatanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004
- MCGREGOR Joan, Civility, Civic Virtue and Citizenship, - Civility and Discontents, ed. Christine T. SİSTARE, University Pres of Kansas, 2004
- RAWLS John- A Theory of Justice, The President and Fellows of Harvard College, 1971
- RAWLS John- Halkların Yasası ve “Kamusal Akıl Düşüncesinin Yeniden Ele Alınması”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003
- RAWLS John- Justice as Fairness: A Restatement, the President and Fellows of Harvard College, 2001
- RAWLS John- Political Liberalism- Columbia University Press, 1993
- SELLERS Mortimer- İdeal of Public Discourse- Civility and Discontents, ed. Christine -T. SİSTARE, University Pres of Kansas, 2004
- TAYLOR Charles- Modernliğin Sıkıntıları, Ayrıntı Yayınları, 1995
- TAYLOR Charles- Atomism- ed. AVİNERİ Shlome and DE SHALİT Avner- Communitarianism and Individualism, Oxford University Press, 1992
- VAN GUNSTEREN Herman- A Theory of Citizenship “Organizing Plurality in Contemporary Democracies, 1998

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Yaser HAZAR

Doğum Tarihi ve Yeri : 01.05.1976 – Palu/ ELAZIĞ

Medeni Durumu : Evli

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Mut Lisesi

Lisans Diploması :Ege Üniversitesi

Tez Konusu : Rawls'un Yurttaşlık Kuramı: Politik Erdemlerin Etkili ve İstikrarlı Bir Kamusal Alan İçin Önemi

Yabancı Dil / Diller : İngilizce, Fransızca

Bilimsel Faaliyetler

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullar; Brüksel Büyükelçiliği Eğitim Müşavirliği

Adres : Dalstraat No: 43 Bus:3 9100 St. NIKLAAS/ BELÇİKA

Tel. no :0032485494257